

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ & ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

«ΚΥΠΡΙΑΚΟ: Η συνταγματική κρίση, οι διακοινοτικές συγκρούσεις
1963-1964 και η θέσπιση της Ειρηνευτικής Δύναμης (UNFICYP) στην
Κύπρο»

«CYPRUS: The constitutional crisis, inter-communal conflict 1963-1964
and the establishment of United Nations Peacekeeping Force
(UNFICYP) in Cyprus»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Σοφία Ψαροκωστοπούλου

AM:2222M019

Αθήνα, 2023

Τριμελής Επιτροπή

Κωνσταντίνος Υφαντής, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (επιβλέπων)

Μαρία – Ελένη Κοπά, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Γιώργος Ευαγγελόπουλος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Σοφία Ψαροκωστοπούλου, 2023

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Abstract

The purpose of this paper is to examine the “internationalization” of the Cyprus Question, in the 1960s. The Constitutional Reform attempted by Archbishop Makarios III in 1963, was the occasion for the outbreak of unprecedented inter-communal clashes, in 1963-1964. As a result, the UN Security Council adopted Resolution 186/4.3.1964 and a Peacekeeping Force (UNFICYP) was, for the first time, deployed on the island. The question whether the Cyprus Issue is an international and not a Greek-Turkish bilateral issue, is also addressed. Given that the Republic of Cyprus is an independent state and a member of the UN since 1960, as well as that Turkey, as another independent state, actively participated in the intercommunal conflicts of 1963-1964, by bombing Cypriot territory, one can argue that the issue is internationalized, since fundamental principles of the United Nations Charter are violated.

Did the crisis of 1963 affect the international legitimacy of the Republic of Cyprus, since the Turkish Cypriots withdrew from the executive branch of the Government, as well as from other state and semi-state bodies? Resolution 186/1964 of the Security Council, which addresses the government of the Cypriot Republic as the legitimate government on the Island, as well as the subsequent Resolutions of the UN, which recall the above Resolution, can be considered as confirmation of the legitimacy and the international status of the Republic of Cyprus, despite the efforts of the Turkish side to undermine it.

Furthermore, the role of Greece in the crisis of 1963 is outlined. In that respect, it is established that the governments of Karamanlis and Papandreou showed restraint, by discouraging Makarios with regard to the "13 points" of constitutional revision, and preventing the direct involvement of ELDYK in the conflict. Of course, the military contingent sent to Cyprus, as the Turkish threat was becoming imminent, acted as a deterrent against the ever-present idea of a Turkish invasion, until its withdrawal by the “Regime of April 21”, in 1967.

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η πραγμάτευση της διεθνοποίησης του Κυπριακού, μέσα στη δεκαετία του 1960. Η Συνταγματική Αναθεώρηση που επιχείρησε ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ', το 1963, έδωσε την αφορμή για το ξέσπασμα πρωτοφανών διακοινοτικών συγκρούσεων το 1963-1964. Αποτέλεσμα των συγκρούσεων υπήρξε η απόφαση 186/4.3.1964 του Συμβουλίου Ασφαλείας και η αποστολή, για πρώτη φορά, Ειρηνευτικής Δύναμης (UNFICYP) στο νησί. Εξετάζεται υπό ποια έννοια το Κυπριακό είναι διεθνές και όχι ελληνοτουρκικό ζήτημα. Δεδομένου ότι η Κυπριακή Δημοκρατία είναι ανεξάρτητο κράτος και μέλος του ΟΗΕ από το 1960 και η Τουρκία ως άλλο ανεξάρτητο κράτος συμμετέχει ενεργά στις διακοινοτικές συγκρούσεις του 1963-1964, πραγματοποιώντας βομβαρδισμούς επί Κυπριακού εδάφους, συμπεραίνεται ότι το ζήτημα διεθνοποιείται, αφού παραβιάζονται βασικά σημεία του Καταστατικού Χάρτη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών.

Επηρέασε η κρίση του 1963 την διεθνή νομιμότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας, αφού αποχώρησαν οι Τουρκοκύπριοι από το Υπουργικό Συμβούλιο, καθώς και από κρατικούς και ημικρατικούς φορείς; Η Απόφαση 186/4.3.1964 του Συμβουλίου Ασφαλείας, η οποία απευθύνεται στην Κυπριακή κυβέρνηση ως τη νόμιμη κυβέρνηση στο Νησί αλλά και οι μετέπειτα Αποφάσεις του ΟΗΕ, που αναφέρονται στην ανωτέρω Απόφαση, μπορούν να θεωρηθούν ως επιβεβαίωση της νομιμοποίησης και της διεθνούς υπόστασης της Κυπριακής Δημοκρατίας, παρά τις προσπάθειες της τουρκικής πλευράς να την υπονομεύσει.

Σκιαγραφείται, ακόμη, ο ρόλος της Ελλάδας στην κρίση του 1963. Επ' αυτού διαπιστώνεται ότι οι κυβερνήσεις Καραμανλή και Παπανδρέου επέδειξαν αυτοσυγκράτηση, αποθαρρύνοντας τον Μακάριο σε σχέση με τα "13 σημεία" συνταγματικής αναθεώρησης, αλλά και αποφεύγοντας την άμεση εμπλοκή της ΕΛΔΥΚ στις συγκρούσεις. Η δε μεραρχία που στάλθηκε στην Κύπρο, καθώς η τουρκική απειλή γινόταν ορατή, λειτούργησε αποτρεπτικά, έναντι στην συνεχώς παρούσα ιδέα της τουρκικής εισβολής, μέχρι την απόσυρσή της από το καθεστώς της 21ης Απριλίου, το 1967.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	6
Κεφάλαιο 1ο: Ιστορική επισκόπηση.....	8
1.1. Η δεκαετία του 1950.....	9
1.2. Συμφωνία Ζυρίχης – Λονδίνου.....	20
1.3. Το Σύνταγμα του 1960.....	22
1.4. Η ένταξη της Κύπρου στους Αδεσμεύτους.....	25
Κεφάλαιο 2ο: Διεθνοποίηση – Αποδιεθνοποίηση.....	27
2.1. Οι δικαιοδικές συγκρούσεις 1963-1964.....	27
2.2. Η απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας 186/ 4.3.1964.....	35
2.3. Η αποστολή της ειρηνευτικής δύναμης του ΟΗΕ (UNFI-CYP) στην Κύπρο.....	38
2.4. Η έκθεση του μεσολαβητή Gallo Plaza.....	38
2.5. Προσπάθειες αποδιεθνοποίησης.....	41
α. Σχέδιο Άτσενσον.....	41
β. Η κρίση των Κόκκινων και η αποστολή Γρίβα.....	44
γ. Ελληνοτουρκικός διάλογος.....	46
Κεφάλαιο 3ο: Η τουρκική εισβολή του 1974 και οι διεθνείς αντιδράσεις.....	48
3.1. Γενικές παρατηρήσεις.....	48
3.2. Η τουρκική εισβολή.....	49
3.3. Η δράση των διεθνών οργάνων.....	52
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	55
Βιβλιογραφία.....	59

Πρόλογος

Το Κυπριακό έχει αποτελέσει αντικείμενο έρευνας σχεδόν από την ανάδυση του μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τη διαμόρφωση του νέου ψυχροπολεμικού τοπίου. Η βιβλιογραφία είναι αχανής και έτσι ο επίδοξος ερευνητής θα πρέπει να έχει καθορίσει απόλυτα τον στόχο της μελέτης του και να κινηθεί προσεκτικά στην επαφή του με έννοιες και γεγονότα αρκετά συγχυσμένα και πυκνά. Ο ερευνητής ενδέχεται να συναντήσει δυσκολίες ως προς την ερμηνεία των γεγονότων. Η τεραστία βιβλιοπαραγωγή που αναφέρθηκε και υπάρχει, είναι πιθανό να τον συγχύσει με πληροφορίες αντικρουόμενες και όσο περισσότερο μελετά τόσο περισσότερο να βυθίζεται σε προβληματισμούς.

Η παρούσα εργασία αποτελεί απόπειρα να περιγραφεί η διαδικασία διεθνοποίησης του Κυπριακού ζητήματος σε συνάρτηση με τα γεγονότα της δεκαετίας του 1960, μέχρι την τουρκική εισβολή το 1974. Αυτό που εκκινεί το ενδιαφέρον για μια τέτοια μελέτη, είναι η ανάγκη να διευκρινιστεί το περιεχόμενο του όρου διεθνοποίηση ανά τα χρόνια και να σκιαγραφηθεί η πορεία της Κύπρου μέσα από τα διεθνή όργανα. Πρόκειται για μία πορεία εξαιρετικά ενδιαφέρουσα και χρήσιμη από την επιστημονική σκοπιά ιδίως με τις νέες περιφερειακές συγκρούσεις που αναπτύσσονται τελευταία. Ο πόλεμος στην Ουκρανία αλλά κυρίως ο πόλεμος μεταξύ Ισραήλ και Παλαιστίνης, επιτάσσουν την ανάγκη της επαγρύπνησης της επιστημονικής κοινότητας, της γένεσης νέων προβληματισμών για το μέλλον της νοτιοανατολικής Μεσογείου και όχι μόνο.

Η παρούσα διπλωματική εργασία, θα ήταν αδύνατο να εκπονηθεί χωρίς την βοήθεια του Δρος Σέργιου Ζαμπούρα Ειδικός Σύμβουλος Α΄, που είχα την τιμή και τη χαρά να γνωρίσω κατά τη διάρκεια της πρακτικής μου άσκησης στην Α2΄ Διεύθυνση Κύπρου του Υπουργείου Εξωτερικών. Ακόμα θα ήθελα να ευχαριστήσω εκ βάθους τον καθηγητή και επιβλέποντα της εργασίας μου, κο Κωνσταντίνο Υφαντή, για την υποστήριξή και τη σημαντική καθοδήγηση του. Τέλος, οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στα στελέχη της Κυπριακής Πρεσβείας στο Παρίσι, που πρόθυμα με βοήθησαν και μου άνοιξαν την βιβλιοθήκη τους.

*«Ο νέος πραγματευτής ήρθε από τη Σιδώνα
Χωρίς να φοβηθεί το θυμωμένο Ποσειδώνα.*

*Κοράκου χρώμα τα τσουλούφια του, ο χιτώνας του πορφύρα
Και τον κρατάει στον ώμο του μια χρυσή πόρπη, μύρα*

*Ανασαίνει και ψιμύθια κάθε πτυχή του σώματός του.
Μπήκε στην Κύπρο απ' τη θαλασσινή πόρτα της Αμμοχώστου*

*Και τώρα χαίρεται μες στα στενά της Λευκωσίας τη λιακάδα.
Μια τουρκοπούλα στην αυλή, και σείστηκε η περιπλοκάδα»*

Πραγματεύς από τη Σιδώνα, Ημερολόγια καταστρώματος Γ΄, Γιώργος Σεφέρης

Κεφάλαιο 1ο

Ιστορική Επισκόπηση

Το αίσθημα της Ένωσης της Κύπρου με τη «μητέρα-πατρίδα» αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια της αγγλοκρατίας. Όταν το νέο- ιδρυθέν Ελληνικό κράτος πάσχιζε να εντοπίσει τη θέση του στο διεθνές σύστημα και προχωρούσε με άξονα τη Μεγάλη Ιδέα. Με την Μικρασιατική καταστροφή το 1922, ο Μεγαλοϊδεατισμός δέχθηκε βαθύ πλήγμα. Παρόλη τη διαδοχή της Οθωμανικής αυτοκρατορίας από το εθνικό κράτος της Τουρκίας, η ελληνοκυπριακή πλευρά, διατηρούσε την επιθυμία για Ένωση, κάτω από μια ρεαλιστικότερη διάθεση.

Οι Βρετανοί διοικούσαν το νησί μέσω του “Νομοθετικού” και του «Εκτελεστικού» Συμβουλίου, υπό την προεδρία του Ύπατου Αρμοστή. Τον Οκτώβριο του 1931, με αφορμή νέο νομοσχέδιο που θα επιδείνωνε την ήδη βαριά φορολογία, ξέσπασε εξέγερση κατά του αποικιακού καθεστώτος. Ακολούθησε ένα σκληρό εκτελεστικό καθεστώς με έκτακτες εξουσίες. Η ιδέα της Ένωσης δεν εγκαταλείφθηκε αλλά φάνηκε να αναπτύσσεται και η ιδέα της αυτονομίας (Τζερεμιάς, 2001, τόμος α΄: σ. 106-107).

Η δεκαετία του 1940 σημείωσε αλλαγές στην κυπριακή κοινωνία. Μια κοινωνία μέχρι τότε, κατά βάση αγροτική. Οι Ελληνοκύπριοι του νησιού (81,69%) που κατείχαν σχεδόν εξολοκλήρου το εμπόριο, ζούσαν στα αστικά κέντρα και αποτελούσαν την μορφωμένη ελίτ του νησιού. Οι Τουρκοκύπριοι, απόγονοι των Οθωμανών που είχαν κατακτήσει το νησί το 1571, παρέμεναν σε μεγάλο βαθμό αγροτική κοινότητα (18,31%) (Ανδρέα Σοφοκλέους, στο Τενεκίδη/Κρανιδιώτη, 2009: σ. 562). Αυτή η άνιση εξέλιξη ενίσχυε το αίσθημα ανασφάλειας των Τουρκοκυπρίων.

Σε συνδυασμό με την οικονομική και δημογραφική άνοδο, η αίσθηση απειλής αυξήθηκε και από έναν υπαρξιακό φόβο των Τουρκοκυπρίων, καθώς όλο και πιο συχνά διατυπώνονταν το αίτημα της Ένωσης με την Ελλάδα, αλλά και λόγω μιας σχετικής πολιτικής αυτόνομης δραστηριότητας των Ελληνοκυπρίων. Οι τελευταίοι, ήλεγχαν τα κοινοτικά τους ζητήματα, ιδίως σε ό, τι αφορούσε την Παιδεία και την Εκκλησία (Κρανιδιώτης, 1981: σ. 16-17). Το 1945 ιδρύθηκε από την

Τουρκοκυπριακή κοινότητα το «Εθνικό Λαϊκό Κόμμα» από τον Δρ. Fazıl Kışık (Κτωρής, 2013: σ.178). Νωρίτερα, στις 15 Απριλίου 1941 είχε ιδρυθεί το ΑΚΕΛ (Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζομένου Λαού). Η λειτουργία του κόμματος, ενθαρρύνθηκε από τη βρετανική ηγεσία, προφανώς ως αντιστάθμισμα της ενωτικής κίνησης.

Μεταπολεμικά, ο διχασμός μεταξύ δεξιάς και αριστεράς ήταν λογικό να μεταφερθεί και στην Κύπρο, όχι άσχετα με τον εμφύλιο που είχε ξεκινήσει στην Ελλάδα. Είναι σημαντικό, να διαλευκάνουμε το τοπίο κάτω από το οποίο γεννάται το Κυπριακό ζήτημα. Η πτώση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, και η συγκρότηση εθνικών κρατών στα εδάφη της πρώην επικράτειας της, γέννησε ζητήματα τόσο στα Βαλκάνια όσο και στη Μέση Ανατολή. Οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι ανέβαλαν την ανάδειξη των προβλημάτων, αλλά ο Ψυχρός πόλεμος υπήρξε σημείο ιδανικό, όπως θα δούμε και στη συνέχεια.

Παρόλη την σύγκρουση ιδεών στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όπου η Βρετανία πολέμησε εναντίον του φασισμού, για την ίδια, η διατήρηση των Αποικιών της στη Μέση Ανατολή, ήταν ζωτικής σημασίας. Απέκλειε κάθε συζήτηση περί Ένωσης και η ισχυρή παρουσία της στην περιοχή είχε αναχθεί στην μείζονα γεωπολιτική της προτεραιότητα.

1.1. Η δεκαετία του 1950

Η εισαγωγή συνταγματικών μεταρρυθμίσεων στο Νησί, ήρθε σαν αποτέλεσμα του πνεύματος φιλελευθερισμού και αποαποικιοποίησης που αναπτύχθηκε στην μεταπολεμική Ευρώπη. Σκοπός ήταν η αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης που είχε διακοπεί με την εξέγερση του 1931, και ως μέτρο αντιμετώπισης των ελληνοκυπριακών διεκδικήσεων. Έτσι, ο νέος κυβερνήτης, λόρδος Winster, συγκάλεσε «Διασκεπτική Συνέλευση».

Στο πλαίσιο της συνταγματικής μεταρρύθμισης προκηρύχθηκαν δημοτικές εκλογές στις οποίες σκιαγραφήθηκε το πολιτικό τοπίο της Ελληνοκυπριακής κοινότητας, και ο έντονος διαχωρισμός αριστεράς - δεξιάς. Τον Απρίλιο του 1947 το Εθναρχικό Συμβούλιο αρνήθηκε τη συνεργασία με την αποικιακή διοίκηση¹ στάση που δεν έβρισκε σύμφωνη την αριστερά, η οποία έκρινε πως δεν ήταν προς το συμφέρον του κυπριακού λαού η άρνηση.

Ο διαχωρισμός αυτός υπήρξε σημαντικός για τις πολιτικές εξελίξεις στο Νησί. Ο Κυβερνήτης Λόρδος Winster, στις 9 Ιουλίου 1947, εξέδωσε διάγγελμα, με το οποίο καλούσε τη Διασκεπτική Συνέλευση να προβεί

στην εκπόνηση Κυπριακού Συντάγματος. Ο πολιτικός διχασμός, διαφάνηκε όταν ο επικεφαλής της Παράταξης Εθνικής Συνεργασίας, Ιωάννης Κληρίδης κινήθηκε αντίθετα από την Εθνικόφρονα Παράταξη Κύπρου, και δέχθηκε να συνεργαστεί προς την έκδοση Συντάγματος. Η πόλωση αριστεράς - δεξιάς αυξάνεται και σε συνάρτηση με τον εμφύλιο που λάμβανε χώρα στην Ελλάδα².

Ταυτόχρονα, εξελίξεις στο διεθνές πεδίο θα επηρεάσουν καταλυτικά, τη φύση της τελευταίας. Η αποχώρηση των Βρετανών από την Παλαιστίνη για παράδειγμα, θα οδηγήσει τους ίδιους στο να επιβάλλουν τελικά, συνταγματικές προτάσεις στη Διασκεπτική τον Μάιο του 1948. Στο διχαστικό τοπίο πρέπει να προστεθεί, η τουρκοκυπριακή θέση, η οποία ταυτιζόταν απόλυτα με τη βρετανική για μη ουσιώδεις τροποποιήσεις στη συνταγματική συνθήκη της Νήσου. Οι Βρετανοί είχαν κάθε λόγο να ενθαρρύνουν όλων των τύπων τους διχασμούς.

-
1. Κρανιδιώτη, 1981, σελ. 24 «οιονδήποτε σχέδιον συνταγματικών μεταρρυθμίσεων η οικονομικής ενισχύσεως, και εμμένει ακλονήτως εις την Ένωσίν της Κύπρου μετά της Ελλάδος, ως το μοναδικόν και αναλοίωτον αίτημα του Κυπριακού λαού».
 2. ο.π., σελ. 27 «συλλαλητήρια, οι ιδεολογικές και κομματικές αντιθέσεις, όχι μονάχα εξαιτίας των αρχιεπισκοπικών εκλογών, αλλά και εξαιτίας των διαφορετικών αισθημάτων προς όσα συνέβαιναν στην Ελλάδα, υπήρξαν έντονες. [...] Η εφημερίδα *Χρόνος* της Λεμεσού εξαπέλυε δριμύτατη επίθεση εναντίον της Κυπριακής δεξιάς [...] *κάτω από τον μανδύαν της αντικομμουνιστικής εκστρατείας της κρύβει την αδράνειαν και την αδυναμίαν της*».

Στις 13 Ιουνίου 1948, ο νέος Μητροπολίτης Κιτίου Μακάριος, θα συμπληρώσει την Εθναρχία για πρώτη φορά μετά το 1931, αναλαμβάνοντας καθήκοντα προέδρου του Γραφείου Εθναρχίας. Ο σκοπός του νέου Εθναρχικού Συμβουλίου είναι η προώθηση του Εθνικού θέματος. Προώθηση στη βάση μιας διεθνώς αναγνωρισμένης διαδικασίας, όπου θα δινόταν έμφαση στο αίτημα της Ένωσης. Το Συμβούλιο διεξήγαγε δημοψήφισμα, το οποίο έλαβε χώρα στις 15 Ιανουαρίου 1950. Το 95,7% του Ελληνικού πληθυσμού της Κύπρου τάχθηκε υπέρ της ένωσης του με την Ελλάδα.

Η τύχη του συνόλου του κυπριακού λαού θα αλλάξει πλήρως, στις 28 Ιουνίου 1950, με τον θάνατο του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Β΄, και την ανάληψη του Αρχιεπισκοπικού θρόνου και την ανάδειξή του ως Εθνάρχης Κύπρου, του Μητροπολίτη Κιτίου, με το όνομα Μακάριος Γ΄³. Μετά την αποτυχία της Διασκεπτικής, στόχος της ελληνοκυπριακής πλευράς θα είναι η διεθνοποίηση του Κυπριακού, με στόχο την αυτοδιάθεση, μέσω της προσφυγής στα Ηνωμένα Έθνη.

Η δεκαετία του 1950 είναι κρίσιμη για την πορεία του Κυπριακού ζητήματος. Πρόκειται για τη σκληρότερη φάση του Ψυχρού Πολέμου, και η εξωτερική πολιτική της Αθήνας προσαρμόζεται στις απαιτήσεις του καιρού. Είναι η περίοδος που η Ελλάδα προσπαθεί να καλλιεργήσει φιλικό κλίμα με την Τουρκία (Κρανιδιώτης, 1981: σ.54). Έχουν ταχθεί και οι δύο στη δυτική σφαίρα επιρροής, πράγμα που επισφραγίζεται με την είσοδο των δύο χωρών στην Ατλαντική Συμμαχία του ΝΑΤΟ, στις 18 Φεβρουαρίου 1952.

Ταυτόχρονα, είχε ξεκινήσει η προπαρασκευή ένοπλου αγώνα στη Νήσο, απέναντι στον οποίο ο Αρχιεπίσκοπος ήταν αρχικά αρνητικός, και ενέδωσε μετά από επιμονή απόστρατων αξιωματικών και ακροδεξιών κύκλων με επικεφαλής τον Συνταγματάρχη Γεώργιο Γρίβα. Πρόκειται για μια συνεργασία, της οποίας τις συνέπειες θα συνειδητοποιούσε αργότερα ο Αρχιεπίσκοπος.

Η πρώτη αφορμή για διεθνοποίηση του Κυπριακού δόθηκε με την απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 1952 της Έκτης Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών (United Nations, Digital Library, UN General Assembly, 1952). Ήταν η στιγμή που κατοχυρώθηκε στο Διεθνές Σύμφωνο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων το άρθρο που ορίζει πως τα κράτη-μέλη του Οργανισμού οφείλουν να λειτουργούν υπέρ της αυτοδιάθεσης

3. Για Μακάριο Γ΄ βλ. Κρανιδιώτη, *Δύσκολα χρόνια*, 1981, σελ. 44-45.

όλων των λαών και των εθνών, και να στηρίζουν το δικαίωμα αυτό στις μη αυτοκυβερνώμενες (self-government) περιοχές, που βρίσκονται υπό τη διοίκησή τους, σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών (Τζερεμιάς, 2001, τόμος α': σ. 136-144).

Προτού ο Μακάριος απευθυνθεί στον ΟΗΕ, κινούμενος μεθοδικά, αποφάσισε να επικαλεστεί το άρθρο της 16ης Δεκεμβρίου, σε επιστολή του προς τους Βρετανούς, στην οποία δήλωνε πως αν επιθυμούσαν μπορούσαν είτε να στηριχθούν στο αποτέλεσμα του Δημοψηφίσματος του 1950, είτε να διενεργηθεί νέο Δημοψήφισμα. Σκοπός θα ήταν η προώθηση του Κυπριακού με προοπτικές αλλαγής κυριαρχίας στη Νήσο. Η απάντηση του Κυβερνήτη Wright ήταν κάθετα αρνητική.

Οι ελληνοκύπριοι θεώρησαν πως μόνο η Ελληνική Κυβέρνηση μέσω της Μόνιμης Αντιπροσωπείας στον ΟΗΕ, μπορούσε να επαναφέρει το θέμα στην Ειδική Επιτροπή και στη Γενική Συνέλευση, στη βάση της απόφασης της 16ης Δεκεμβρίου. Στην Ελλάδα, στις 16 Νοέμβρη 1952, την κυβέρνηση Πλαστήρα διαδέχθηκε η κυβέρνηση του Στρατάρχη Παπάγου. Ο νέος πρωθυπουργός, αρχικά επιχείρησε να διατηρήσει την παραδοσιακή στάση, και να μην διαταράξει τις ελληνοβρετανικές σχέσεις. Ενθάρρυνε τον Αρχιεπίσκοπο να απευθυνθεί ο ίδιος στον ΟΗΕ, και δεσμεύτηκε να στηρίζει το αίτημα των Ελληνοκυπρίων. Έτσι, ο Μακάριος σε επιστολή του προς τον Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού, ανέλυσε το Κυπριακό, και αιτούνταν την εφαρμογή της αυτοδιάθεσης στην Κύπρο.

Την στάση της ελληνικής κυβέρνησης μετάβαλε η συνάντηση του Βρετανού Υπουργού Εξωτερικών Antony Eden, με τον Έλληνα Πρωθυπουργό, τον Σεπτέμβριο του 1953. Η αδιάλλακτη και αλαζονική στάση του Eden, φαίνεται πως εξόργισε τον Παπάγο. Ο Έλληνας πρωθυπουργός έθιξε το ζήτημα για να λάβει την κατηγορηματική απάντηση «ποτέ» περί ένωσης. Μάλιστα, ο Βρετανός Υπουργός Εξωτερικών φαίνεται να αναρωτήθηκε γιατί οι Έλληνες δεν ζητούν την παραχώρηση της Αλεξάνδρειας ή της Νέας Υόρκης, όπου ζουν επίσης πολλοί ομογενείς τους⁴.

4. Brendan O' Malley – Ian Craig, 2002, *Η συνομοσία της Κύπρου*, σελ. 53, παραπομπή 8, Πρακτικά Υπουργικού Συμβουλίου, C54 245, 21.7.1954.

Ο Eden επανέλαβε την απορριπτική του θέση στη Βουλή των Κοινοτήτων, στις 28 Ιουλίου⁵.

Στις 20 Αυγούστου 1954, η Ελλάδα, κατέθεσε προσφυγή στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, με την οποία ζητούσε την «εφαρμογή, υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών, της αρχής της ισότητας των δικαιωμάτων και της αυτοδιαθέσεως των λαών εις τον πληθυσμόν της Κύπρου» (Τζερεμιάς, 2001, τόμος α': 194). Η πρώτη αυτή προσφυγή της Ελλάδας, δεν αξιοποιήθηκε με διπλωματική επιδεξιότητα. Φαίνεται πως δεν λήφθηκε σοβαρά υπόψιν ο τουρκικός παράγοντας. Η κυβέρνηση Παπάγου θέλοντας να κρατήσει έξω από τη συζήτηση την Τουρκία παρέβλεψε τον γεωστρατηγικό της ρόλο, ο οποίος αναδείχθηκε με το Σύμφωνο της Βαγδάτης μεταξύ Τουρκίας και Ιράκ, που ήρθε ένα χρόνο αργότερα. Το 1955, έγινε μέλος του συμφώνου η Αγγλία, το Πακιστάν και το Ιράν. Έτσι, για την Αμερική και το ΝΑΤΟ, η σημασία της Αγκυρας αυξήθηκε.

Επιπλέον, η προσφυγή της Ελλάδας στον ΟΗΕ έφερε ένα διπλωματικό σφάλμα. Είχε διπλή διάσταση. Αιτούνταν μεν η εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης, όλη όμως η δραστηριότητα της Ελληνικής Κυβέρνησης φαινόταν ότι στόχευε στην Ένωση. Συγκεκριμένα, ο χειρισμός από την πλευρά του Έλληνα διπλωμάτη Αλέξη Κύρου, οδήγησε σε παραδοξότητες. Ο Κύρου δεν στήριζε την επιχειρηματολογία του στην αντιαποικιοκρατική παράμετρο του προβλήματος της Κύπρου. Αυτή δηλαδή την επιχειρηματολογία που θα είχε αντίκρισμα στον ΟΗΕ. Δεν έβλεπε θετικά την βαθμιαία εξέλιξη σε αυτοκυβέρνηση και ανεξαρτησία. Βασίστηκε σε μια στρατηγική «εθνικού» ζητήματος. Ο ίδιος υποστήριζε πως δεν ήθελε να δυσαρεστήσει μέλη του Οργανισμού που είχαν αποικίες. Η ουσία της επιχειρηματολογίας του δεν ήταν λανθασμένη, αλλά χάθηκε στον τονισμό ενός ρομαντικού εθνικισμού. Μπορεί ο λόγος αυτός να ήγειρε το ελληνικό ακροατήριο αλλά όχι το κοινό στο εξωτερικό.

Η εγγραφή του Κυπριακού στην ημερήσια διάταξη της 9ης συνόδου της γενικής συνέλευσης, με 30 ψήφους υπέρ και 11 αποχές, στις 24 Σεπτεμβρίου 1954, θεωρήθηκε από την ελληνική και ελληνοκυπριακή πλευρά σημαντική νίκη. Τρεις μήνες μετά ακολούθησε απογοήτευση.

5. Η αρνητική στάση της Βρετανίας αναλύεται εκτενέστερα, Τζερεμιάς, 2001, τόμος α', σελ.192.

Στις 17 Δεκεμβρίου 1954, η γενική συνέλευση, έκρινε με 50 ψήφους υπέρ και 8 αποχές, πως δεν ήταν χρήσιμη επί του παρόντος η συνέχιση της συζήτηση περί του Κυπριακού. Το παράδοξο είναι πως στις 50 ψήφους συγκαταλέχθηκε και η Ελλάδα.

Στα διπλωματικά σφάλματα της ελληνικής πλευράς προστίθεται, και η επίκληση, του άρθρου 16 και του άρθρου 20 της συνθήκης της Λοζάνης σύμφωνα με τα οποία η Τουρκία παραιτείται από κάθε αξίωση στα εδάφη εκτός συνόρων της, και αναγνωρίζει την προσάρτηση της Κύπρου από τη Μεγάλη Βρετανία. Σε μια συζήτηση με στόχο την «Ένωση» το επιχείρημα θα ήταν ορθό αλλά στα πλαίσια επίκλησης της αρχής της αυτοδιάθεσης δημιούργησε σύγχυση και έδωσε το περιθώριο στον αντίλογο να παρουσιάσει την επίκληση στην αυτοδιάθεση ως αναξιόπιστη. Κυρίως όμως, η επίκληση στην συνθήκη της Λοζάνης, άφησε τον χώρο στην δημιουργία της θεωρίας των «τριών ενδιαφερόμενων μερών», Ελλάδας, Τουρκίας, Βρετανίας. Η πρώτη θα αντιλαμβάνονταν εκ των υστέρων το ολίσθημα.

Ασφαλώς δεν ήταν λανθασμένη κίνηση η ίδια η προσφυγή και άρα η διεθνοποίηση του Κυπριακού, αλλά ο τρόπος με τον οποίο το έθεσε η Ελλάδα ενώπιον του Οργανισμού. Δεν είναι βέβαιο αν η πορεία της ελληνικής προσφυγής θα ήταν καλύτερη, σε περίπτωση που τα λάθη αποφεύγονταν. Δεδομένου ότι πολλά από τα κράτη - μέλη υποστήριζαν την αποικιοκρατία. Ωστόσο, ήταν μια καλή συγκυρία, κατά την οποία η Ελλάδα θα μπορούσε να κινηθεί πιο επιδέξια, αφού μάλιστα οι αμερικανο - βρετανικές σχέσεις δεν ήταν ιδιαίτερα θερμές σε εκείνη τη φάση.

Παράλληλα, ο Γρίβας είχε φτάσει στην Κύπρο. Ο Μακάριος έκρινε ότι η Αμερική θα πείθονταν πως η σταθερή αρνητική στάση της Βρετανίας προκαλεί αντιδράσεις και αναταραχή στην Κύπρο και κατ' επέκταση στη Μέση Ανατολή (Ο' Malley & Craig 2002: σ. 55). Στην Κύπρο, ο Γρίβας σχημάτισε την Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών (ΕΟΚΑ). Τη νύχτα της 1ης Απριλίου 1955 (Anderson, 2008: σ. 15), πραγματοποιήθηκαν οι πρώτες επιθέσεις εναντίον βρετανικών στόχων, αρχίζοντας έτσι, τον ένοπλο αγώνα εναντίον των αποικιοκρατικών δυνάμεων⁶.

6. Για τη δράση του Γρίβα, Τζερεμιάς, τόμος α' 2001, σελ. 210-246.

Ο ένοπλος αγώνας αποτελεί αμφιλεγόμενο ζήτημα. Πολλοί ενάντιοι υποστηρίζουν πως η πτώση της αποικιοκρατίας παγκοσμίως θα είχε τα επιθυμητά αποτελέσματα και στην Κύπρο χωρίς την ένοπλη εξέγερση. Η ένοπλη εξέγερση, άσκησε πίεση στους Βρετανούς με αποτέλεσμα, να συγκαλέσουν Διάσκεψη στο Λονδίνο στις 29 Αυγούστου 1955, όπου προσκλήθηκαν Ελλάδα, Ηνωμένο Βασίλειο και Τουρκία, για τη συζήτηση «πολιτικών και αμυντικών ζητημάτων που επηρεάζουν την Ανατολική Μεσόγειο, συμπεριλαμβανομένης και της Κύπρου» (Χριστοδουλίδης, 2021: σ.70, Τζερεμίας, 2001, τόμος α': σ. 254). Σκοπός ήταν η εμπλοκή και κατ' επέκταση αναγνώριση της Τουρκίας ως «ενδιαφερόμενο μέρος». Η ελληνική κυβέρνηση δέχθηκε να συμμετάσχει παρά τις έντονες αντιρρήσεις του Μακαρίου.

Κατά τη διάρκεια της Διάσκεψης σημειώθηκαν τα γεγονότα του Σεπτεμβρίου εις βάρος των ελληνικού πληθυσμού της Κωνσταντινούπολης, και έτσι οι συνομιλίες ναυάγησαν. Τον Οκτώβριο του 1955, κυβερνήτης Κύπρου ανέλαβε ο sir John Harding. Ο νέος κυβερνήτης διαχειρίστηκε την δράση του Γρίβα αποφασιστικά. Στις 26 Νοεμβρίου του 1955 το νησί κηρύχθηκε σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης και το ΑΚΕΛ παράνομο. Παράλληλα όμως και όλο το προηγούμενο διάστημα, ο Harding κατέβαλε προσπάθειες για την ανεύρεση πολιτικής λύσης στο Κυπριακό. Είχε ξεκινήσει από την άνοιξη, συνομιλίες με τον Μακάριο, οι οποίες αποτέλεσαν ίσως άλλη μια χαμένη ευκαιρία επίλυσης. Οι Βρετανοί παραχωρούσαν ένα αποικιακό Σύνταγμα, και άφηναν ένα περιθώριο ανοιχτό για αυτοδιάθεση, με μία άκρως διπλωματική διατύπωση της προοπτικής αυτής.

Η Αθήνα δεν αξιολόγησε θετικά τις προτάσεις, κυρίως για λόγους εσωτερικής πολιτικής. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής είχε μόλις διαδεχθεί στην πρωθυπουργία τον Παπάγο, και δεν είχε ακόμα εδραιώσει τη θέση του. Για να μην δυσαρεστήσει προεκλογικά την μερίδα των Ενωτικών, δήλωσε στον Μακάριο ότι μπορούσε να απορρίψει τις προτάσεις Harding, αν δεν ικανοποιούσαν τους στόχους του κυπριακού λαού. Μπορεί η στάση της Αθήνας να μοιάζει σύμφωνη με το πνεύμα της αυτοδιάθεσης, αλλά στην πραγματικότητα *ένιπτε τας χείρας της*. Αργότερα ο Καραμανλής θα παραδεχόταν το λάθος (Τζερεμίας, 2001, τόμος α': σ. 260). Ο Μακάριος απέρριψε τις προτάσεις με επιστολή του προς τον Βρετανό Κυβερνήτη στις 25 Φεβρουαρίου 1956. Λίγες μέρες μετά ακολούθησε η επίσκεψη του Υπουργού αποικιών, Lennox-Boyd και κατά την παραμονή του στο Νησί, σημειώθηκε σειρά βομβιστικών επιθέσεων από την ΕΟΚΑ. Στις 9 Μαΐου 1956, οι Βρετανοί συνέλαβαν τον Μακάριο, και τον εξόρισαν στο Mahé.

Ο Καραμανλής, δεχόμενος αντιπολιτευτικά πυρά, περί εγκατάλειψης της ιδέας της αυτοδιάθεσης, αντικατέστησε τον Υπουργό Εξωτερικών Σπύρο Θεοτόκη, οποίος αναζητούσε μια συμβιβαστική λύση με τους Βρετανούς, με τον Ευάγγελο Αβέρωφ, στις 27 Μαΐου 1956.

Στο μεταξύ σημειώνονταν καθοριστικές εξελίξεις σε διεθνές επίπεδο. Ο Nasser κρατικοποίησε την διώρυγα του Σουέζ, τον Ιούλιο του 1956, και δέχθηκε συντονισμένη επίθεση Αγγλίας, Γαλλίας και Ισραήλ (Ο' Malley & Craig 2002: σ.85 - 102). Η κατευναστική παρέμβαση της Αμερικής ήταν καίρια. Η επίθεση σταμάτησε, ενώ ακολούθησε ένα ταξίδι του Καραμανλή στην Αμερική, και μια επίσκεψη του Boyd σε Ελλάδα και Τουρκία, όπου κατατέθηκε το σχέδιο Συντάγματος του John Radcliffe. Οι προτάσεις Radcliffe, αφού παρουσιάστηκαν στο Βρετανικό Κοινοβούλιο, στις 19 Δεκεμβρίου 1956, συνοδευόμενες από τις δηλώσεις Boyd, για «χωριστή άσκηση της αυτοδιαθέσεως από τις δύο κοινότητες της Νήσου», απορρίφθηκαν από τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, ως «μη σύμφωνες με τις θεμελιώδεις αρχές του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών» (Χριστοδουλίδης, 2021: σ. 141). Η διπλή αυτοδιάθεση/διαίρεση είναι ασυμβίβαστη με την ουσία της ιδέας της αυτοδιάθεσης, όχι μόνο λόγω της γεωγραφικής πληθυσμιακής κατανομής, αλλά και γιατί θα κατέληγε σε ένα μοντέλο τύπου Ινδίας/Πακιστάν, με ό,τι συμπεριλαμβάνει αυτό (Τζερεμιάς, 2001, τόμος α' : σ. 268).

Μετά την πρώτη προσφυγή του 1954, ακολούθησαν, άλλες τέσσερεις, το 1955, το 1956, το 1957 και το 1958. Το 1955, στη 10η ετήσια σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης, το αίτημα εγγραφής απορρίφθηκε. Σε αυτό συνέβαλλε η αρνητική ψήφος της Αμερικανικής Κυβέρνησης, η οποία ανησυχούσε για τυχόν επιπτώσεις στο ψυχροπολεμικό πεδίο, σε περίπτωση συζήτησης του Κυπριακού. Το 1956, στην 11η ετήσια σύνοδο, το Κυπριακό εγγράφηκε στην ημερήσια διάταξη, με θέμα συζήτησης την κατηγορία της Βρετανίας προς την Ελλάδα, για υποδαύλιση και ενθάρρυνση της τρομοκρατίας στο νησί.

Τον Ιανουάριο του 1957, τον Antony Eden διαδέχθηκε ο Harold Macmillan. Από τις πρώτες κινήσεις του νέου πρωθυπουργού ήταν η απελευθέρωση του Μακαρίου από την εξορία. Η Γενική Συνέλευση εξέδωσε στις 26 Φεβρουαρίου 1957, την απόφαση 1013 (XI), στην οποία δήλωνε την επιθυμία της για την εξεύρεση «ειρηνικής, δημοκρατικής και δίκαιης λύσης σε συμφωνία με τις αρχές και τους σκοπούς των Ηνωμένων Εθνών», και για τον σκοπό αυτό πρότεινε την οδό των

διαπραγματεύσεων (Κλάψης, Α' επιστημονικό συνέδριο Πισσουρίου 2018: σ. 94-95) (UN General Assembly, 1013 XI, 26.2.1957).

Το ψήφισμα δεν βρήκε θετικό αντίκρισμα στους υπερασπιστές της Ένωσης, οι οποίοι θεώρησαν την προοπτική της ανεξαρτησίας, απομάκρυνση από το ποθούμενο. Κατά τη 12η σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης στις 14 Δεκεμβρίου 1957, δεν επετεύχθη η απαιτούμενη αναλογία 2/3, αλλά σχηματίστηκε απλή πλειοψηφία. Για πρώτη φορά μια πλειοψηφία έπαιρνε στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ θέση υπέρ της αυτοδιάθεσης των Κυπρίων. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την απελευθέρωση του Κύπριου Εθνάρχη, αναπτέρωσε τις ελπίδες της ελληνοκυπριακής πλευράς.

Αν παρατηρηθεί με προσοχή η πορεία του Αρχιεπισκόπου θα γίνει κατανοητό, πως ο Μακάριος ακροβατούσε πάντα μεταξύ αυτοδιάθεσης (και άρα ένωση) και ανεξαρτησίας. Την τελευταία τη θεωρούσε έτσι κι αλλιώς βήμα προς την ένωση. Έμοιαζε εγκλωβισμένος στο σύνθημα «αυτοδιάθεση» «Ένωση», και οτιδήποτε λιγότερο θα θεωρούνταν ήττα. Επιπλέον, θα καλούνταν να αντιμετωπίσει τις αντιδράσεις που θα δέχονταν από την πλευρά των εθνικοφρόνων του Γρίβα, σε περίπτωση συμβιβασμού.

Ταυτόχρονα, εξελισσόμενη κρίση στη Μέση Ανατολή, επέτεινε τις ανησυχίες της Δύσης για τη στρατηγική σημασία της Κύπρου. Τον Αύγουστο του 1957, οι Σοβιετικοί ενίσχυσαν οικονομικά και στρατιωτικά τη Συρία. Όπλα από τη Δύση στάλθηκαν στην Ιορδανία, τον Λίβανο και το Ιράκ ενώ η Τουρκία τέθηκε σε επιφυλακή. Αν και η κρίση υποχώρησε τον Οκτώβριο, έκανε σαφές ότι επουδενί δεν έπρεπε η Κύπρος να βρεθεί υπό κομμουνιστικό έλεγχο.

Στις 22 Οκτωβρίου 1957, ο Harding αντικαταστάθηκε από τον Sir Foot στη θέση του Κυβερνήτη και τον ίδιο μήνα ο Αμερικανός Υπουργός Εξωτερικών Dalles, δήλωσε ότι ο ΟΗΕ, «εξαιτίας της δυναμικής παρουσίας των κομμουνιστικών και αδέσμευτων κρατών δεν ήταν ο κατάλληλος οργανισμός για την επίλυση του Κυπριακού». Όπως υποστήριξε, «οι απευθείας ελληνοτουρκικές διαπραγματεύσεις ήταν η καλύτερη οδός».

Ο Foot πρότεινε ένα ακόμα σχέδιο διαπραγματεύσεων. Το σχέδιό του προέβλεπε άρση της κατάστασης έκτακτης ανάγκης, την επιστροφή του Μακαρίου, μερική κοινοτική αυτονομία και την αναβολή κάθε οριστικής απόφασης για το μέλλον του νησιού για περίοδο πέντε έως επτά ετών. Οποιαδήποτε τελική απόφαση για μελλοντικό καθεστώς στο Νησί, θα

έπρεπε να γίνει αποδεκτή και από τις δύο κοινότητες. Αυτό σήμαινε αναγνώριση δικαιώματος βέτο. Αυτό ήταν και το στοιχείο που προκάλεσε την τουρκοκυπριακή αντίδραση απέναντι στο Σχέδιο Foot. Η Τουρκία επέμενε στη λύση ομοσπονδιακού συντάγματος και δημιουργία τουρκικής βάσης στο νησί, ως προϋποθέσεις αποδοχής οποιουδήποτε σχεδίου. Η Βρετανία αρνήθηκε τη δημιουργία βάσης, με τη σκέψη ότι η μεταφορά οπλισμού θα δημιουργούσε μεγαλύτερη αναταραχή, ενώ για την Ελλάδα το τουρκοκυπριακό βέτο ήταν μη αποδεκτό.

Το καλοκαίρι του 1958, ένα ακόμα σχέδιο λύσης κατατέθηκε στο Βρετανικό Κοινοβούλιο από τον πρωθυπουργό Macmillan (Χριστοδουλίδης, 2021: σ.179). Στη βάση του σχεδίου είναι η συνειδητοποίηση από την πλευρά της Βρετανίας, ότι δεν χρειαζόταν παρά στρατιωτικές βάσεις στην Κύπρο και όχι συνολική κυριαρχία, ώστε να εξυπηρετηθούν τα συμφέροντά της. Επιπλέον, προβλεπόταν δημιουργία τουρκικών και βρετανικών βάσεων και η παραχώρηση αυτοδιάθεσης με απλή πλειοψηφία για το υπόλοιπο νησί. Η Άγκυρα απέρριψε με ψήφισμα το σχέδιο, αλλά το αποδέχθηκε μόνο ως βάση συζήτησης αφού πρόβαλε ξανά σαν μοναδική λύση τη διχοτόμηση. Το σχέδιο απορρίφθηκε και από την ελληνική πλευρά, λόγω του κινδύνου διαίρεσης, μέσω της εκχώρησης δικαιωμάτων στην Τουρκία.

Στις 5 Δεκεμβρίου 1958, κατά τη 13η σύνοδο, εκδόθηκε η απόφαση 1287 (XIII)⁷. Ήταν το αποτέλεσμα της τελευταίας απόπειρας απεύθυνσης στον ΟΗΕ, πριν την έναρξη συνομιλιών. Οι εξελίξεις θα προχωρήσουν παράλληλα μεταξύ επιπέδου ΟΗΕ και διαπραγματεύσεων, και η κάθε πλευρά θα εξετάζει, όχι πάντα με προσοχή, αν το μεγαλύτερο δυνατό κέρδος για εκείνη βρίσκεται στην διεθνοποίηση του ζητήματος μέσω των Ηνωμένων Εθνών ή στις (διμερείς ή πολυμερείς) διαπραγματεύσεις. Η διεθνοποίηση του Κυπριακού αντιτίθεντο στην πολιτική των ΗΠΑ και της Ατλαντικής Συμμαχίας, και στον τρόπο με τον οποίο αυτή αντιλαμβάνονταν την εξωτερική πολιτική. Σε μια περίοδο διπολικού διεθνούς συστήματος, που κάθε κίνηση του ενός πόλου προσλαμβάνεται ως υπαρξιακή απειλή για τον άλλον, δεν υπάρχουν διευρυμένα περιθώρια «αδέσμευτης» πολιτικής.

7. Cyprus 1287 (XIII) «*expresses its confidence that continued efforts will be made by the parties to reach a peaceful, democratic and just solution in accordance with the Charter of the United Nations*».

Κατά το έτος 1958, η Τουρκία όχι μόνο αξίωνε στον εαυτό της, θέση «συμβαλλόμενου μέρους», αλλά έπαιρνε θέση υπέρ της αυτοδιάθεσης μέσα από χωριστή εφαρμογή της για Τουρκοκυπρίους και Ελληνοκυπρίους, ήτοι διαίρεση του νησιού (Γεωργής, 2018: σ. 139). Ταυτόχρονα στον ΟΗΕ, η ελλαδική και ελληνοκυπριακή πλευρά είχαν περάσει στην υποστήριξη ανεξαρτησίας, που θα μπορούσε να προκύψει μέσω μιας περιόδου αυτοκυβέρνησης. Αυτό που ο Μακάριος αρνούνταν κατηγορηματικά να συζητήσει το 1955, τώρα ο ίδιος θα το επιδίωκε. Μια ανεξαρτησία με προοπτικές αυτοδιάθεσης, εγγυημένης πάντα από τον ΟΗΕ.

1.2. Η Συμφωνία Ζυρίχης - Λονδίνου

Το αποτέλεσμα της πέμπτης ελληνικής προσφυγής στα Ηνωμένα Έθνη, το ψήφισμα 1287 (XIII), ενθάρρυνε την προσπάθεια εξεύρεσης «δίκαιης και ειρηνικής λύσης», υπήρξε η αφορμή για την έναρξη συνομιλιών των δύο Υπουργών Εξωτερικών Αβέρωφ και Zorlu (General Assembly, 12887XIII, Question of Cyprus). Η κρίση στη Μέση Ανατολή, η συνειδητοποίηση από την πλευρά της Βρετανίας ότι τα συμφέροντα της θα εξυπηρετούνταν από την ύπαρξη απλώς στρατιωτικών βάσεων, και η αμερικανική πολιτική⁸ απέναντι στο Κυπριακό συνέβαλαν στο να ξεκινήσουν συνομιλίες μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, με στόχο την εξομάλυνση των μεταξύ τους σχέσεων.

Η Κυπριακή Δημοκρατία δημιουργήθηκε τον Φεβρουάριο του 1959, με τη συμφωνία των δύο Πρωθυπουργών Ελλάδας και Τουρκίας, που επισφραγίσθηκε τον ίδιο μήνα στην πενταμερή Διάσκεψη του Λονδίνου στην οποία συμμετείχαν Ελλάδα, Τουρκία, Βρετανία και οι εκπρόσωποι των δύο κοινοτήτων. Ο Μακάριος, αρχικά αποδέχθηκε τη συμφωνία, στη συνέχεια όμως εξέφρασε δημόσια ενδοιασμούς, οι οποίοι προκάλεσαν προστριβές εντός της ελλαδικής και της ελληνοκυπριακής πλευράς (Χατζηδημητρίου, 2021: σ. 25 – 34) (Γεωργής, 2018: σ. 227).

Ένα από τα κείμενα που έφερε συνημμένως το Υπόμνημα που υπεγράφη μεταξύ των τριών πρωθυπουργών στις 19 Φεβρουαρίου 1959 (Κρασιδιδιώτη, 1981, σ. 373) ήταν η *Βασική Διάρθρωση του Συντάγματος της Δημοκρατίας της Κύπρου*, σύμφωνα με το οποίο η Κύπρος ανακηρύσσεται ανεξάρτητη Προεδρευόμενη Δημοκρατία, της οποίας ο Πρόεδρος είναι Έλληνας και ο Αντιπρόεδρος είναι Τούρκος, με εκλογή από την αντίστοιχη κοινότητα και θητεία πέντε ετών. Επιπλέον, στα εδάφη της Δημοκρατίας δεν εντάσσονται οι στρατιωτικές βάσεις της Δεκέλειας και της Επισκοπής, οι οποίες παραμένουν υπό βρετανική κυριαρχία.

8. Παπαχελάς 2022, *Ο Βιασμός της Ελληνικής Δημοκρατίας*, σελ. 67: «Ο Ριντλεμπέργκερ ζήτησε από τον Μακάριο να επιλέξει ανάμεσα στην ανεξαρτησία - υπό ορισμένες εγγυήσεις και προϋποθέσεις - και τη διχοτόμηση με ανταλλαγή πληθυσμών.»

Το περιεχόμενο των Συμφωνιών δεν δύναται να αναλυθεί στην παρούσα μελέτη⁹, αυτό που κρίνεται σκόπιμο να σημειωθεί είναι ο χαρακτήρας των συμφωνηθέντων. Με τις συμφωνίες του 1959, η Τουρκία επαναποκτούσε δικαίωμα επί της Νήσου και η Βρετανία διασφάλιζε τα συμφέροντά της. Οι παραχωρήσεις όμως, της ελληνικής πλευράς έχουν δεχθεί κριτική. Κυρίως, διότι χωρίς τις συμφωνίες δεν θα υπήρχε κανένα νομικό πρόσχημα ώστε να εξαπολυθεί η εισβολή του 1974.

Το δοτό Σύνταγμα του 1960, δεν επέτρεπε ελευθερία κινήσεων συνταγματικής πολιτικής. Μέσω των Συμφωνιών, οποιοδήποτε ζήτημα θα υποβάλλονταν στην κρίση των τριών εγγυητριών δυνάμεων, οδηγώντας, έτσι κάποιοι συνειδητά και κάποιοι ασυνείδητα, το Κυπριακό στην αποδιεθνοποίηση. Ενδεχομένως, να ήταν χρήσιμη μια ρήτρα που θα όριζε πως σε περίπτωση κρίσης ή διαμάχης, το θέμα θα τίθεντο υπό την κρίση διεθνούς οργάνου, όπως το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης ή το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (αν το ζήτημα αφορούσε τέτοιου τύπου παραβίαση).

Η αποδιεθνοποίηση δεν αφορούσε μόνο πρακτικά ζητήματα αλλά αποτελούσε πράξη άκρως αντίθετη με τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών. Συγκεκριμένα, το νέο ιδρυθέν κράτος δεν χαρακτηρίζονταν από την αρχή κυρίαρχης ισότητας, της αυτοδιάθεσης και της ισότητας των δικαιωμάτων των κρατών μελών σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη. Η Συμφωνία, δεν ανταποκρινόταν στην έννοια της «αρχής της απαγόρευσης των φυλετικών διακρίσεων, αφού η προβλεπόμενη αναλογία των Τουρκοκυπρίων στη δημόσια υπηρεσία, στις ένοπλες δυνάμεις και στις δυνάμεις ασφαλείας, ήταν ανώτερη από την πραγματική πληθυσμιακή αναλογία» στερώντας έτσι από τους ελληνοκυπρίους το δικαίωμα κατάληψης θέσεων σύμφωνα με τις ικανότητες του κάθε υποψήφιου. Ο Τενεκίδης, κάνει αναφορά σε μυστική συμφωνία μεταξύ Καραμανλή - Menderes, η οποία όριζε την από κοινού προσπάθειά τους για ένταξη της Κύπρου στο NATO και την εξάλειψη του κομμουνισμού¹⁰.

9. Ο ενδιαφερόμενος αναγνώστης μπορεί να ανατρέξει στο Κρανιδιώτη, 1981, όπου σελ. 534 – 556, παρατίθενται τα κείμενα των Συμφωνιών της Ζυρίχης και του Λονδίνου

10. Τενεκίδης & Κρανιδιώτης, 2009, σελ. 220 «[...] 1. Η Ελλάδα και η Τουρκία θα υποστηρίξουν την είσοδο της Δημοκρατίας της Κύπρου εις το NATO [...] θα παρέμβουν παρά τω Προέδρω και Αντιπροέδρω της Δημοκρατίας της Κύπρου, αντιστοίχως, επί τω σκοπώ όπως τεθούν εκτός νόμου το κομμουνιστικό κόμμα και η κομμουνιστική δράσις».

Με τις συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου, τελείωσε η περίοδος κατάκτησης της Κύπρου. Η ελληνοκυπριακή πλευρά επέστρεφε χωρίς την Ένωση αλλά με την ανεξαρτησία, ενώ Kÿsÿk και Denktaş δεν έφερναν μαζί τους τη διχοτόμηση (*taksim*) που είχαν υποσχεθεί, αλλά πολλές και ικανοποιητικές πρόνοιες και κυρίως την αναγνώριση της κοινότητάς τους, με σημαντική συμμετοχή στη διοίκηση. Ωστόσο, και οι δύο πλευρές έτρεφαν αίσθημα ανησυχίας. Τα συμφωνηθέντα γεννήθηκαν σε κλίμα καχυποψίας. Ο Μακάριος κληρονόμησε μια αποικιακή διακυβέρνηση που άφηνε πίσω της διευρυμένα χάσματα μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Απαιτούνταν ειλικρινή προσπάθεια συνεργασίας με στόχο ένα κοινό μέλλον, για να ξεπεραστούν, κάτι που δεν διαφάνηκε στο Λονδίνο. Η ανάπτυξη του ελληνοκυπριακού και τουρκοκυπριακού εθνικισμού είχαν δημιουργήσει στην Κύπρο μια συνθήκη που δύσκολα θα μπορούσε να ελεγχθεί.

1.3. Το Σύνταγμα του 1960

Επιστρέφοντας ο Μακάριος στην Κύπρο, βρέθηκε μέσα σε ένα νέο πολιτικό και κοινωνικό τοπίο, όπως αυτό είχε διαμορφωθεί κατά τη διάρκεια του τετράχρονου ένοπλου αγώνα της ΕΟΚΑ, ο οποίος είχε οδηγήσει στην πολιτική επικράτηση της «εθνικόφρονος» δεξιάς. Ο Γρίβας, που είχε φύγει από την Κύπρο τον Μάρτιο, μετά την υπογραφή των Συμφωνιών, σε ομιλίες του εκτόξευσε κατηγορίες εναντίον του Αρχιεπισκόπου για εγκατάλειψη της Ένωσης. Παρομοίως, ο Μακάριος κατηγορήσε τον Συνταγματάρχη για συνωμοτική δράση. Οι νέες αυτές συνθήκες θα διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο μακροπρόθεσμα στην πολιτική ζωή του Νησιού. Η Ένωση που στο παρελθόν αποτελούσε συνεκτικό στοιχείο, τώρα έγινε ζήτημα διχασμού. Έγινε μονοπώλιο της εθνικιστικής πλευράς, ενώ στην αντίπερα όχθη βρισκόντουσαν οι Ζυριχικοί/ανθενωτικοί. Ο Μακάριος καλούνταν να εργαστεί για την οργάνωση του νέου κράτους, ώστε να ξεπεραστούν τα στενά όρια του εθνικισμού και να δημιουργηθεί ένα νέο πλαίσιο συμπερίληψης του κυπριακού λαού.

Η Συμφωνία του Λονδίνου της 19ης Φεβρουαρίου 1959, όριζε την εκπόνηση Συντάγματος, από Μεικτή Συνταγματική Επιτροπή (Τζερεμιάς, 2001, τόμος α': σ. 329, Χριστοδουλίδης, 2021: σ. 207). Στην παρούσα μελέτη χρειάζεται να επισημανθεί το άκαμπο του Συντάγματος¹¹, που οδήγησε ή ευνόησε την έκρηξη των διακοινοτικών συγκρούσεων τη δεκαετία του 1960.

Η Κύπρος με δύο κοινότητες μία κατά πολύ πλειοψηφική και μία μειοψηφική, έγινε διακοινοτικό κράτος, δίνοντας στην πρώτη, κυρίαρχο ρόλο και στη δεύτερη υπερενισχύσεις χωρίς το ανάλογο πληθυσμιακό αντίκρισμα. Το Σύνταγμα, που είχε τη βάση του στα σχέδια που είχαν καταταθεί κατά τη δεκαετία του 1950, αποδείχθηκε μη λειτουργικό. Οι διχοτομικές πρόνοιές του, εμπόδιζαν τις διαδικασίες της Βουλής. Χαρακτηριστικό είναι πως ο Ελληνοκύπριος Πρόεδρος και ο Τουρκοκύπριος Αντιπρόεδρος, είχαν ξεχωριστό δικαίωμα αρνησικυρίας σε ζητήματα εξωτερικών υποθέσεων, άμυνας και εσωτερικής ασφάλειας¹². Επομένως, οποιαδήποτε απόφαση απαιτούσε ομοφωνία μεταξύ των δύο, και αν αυτή δεν υπήρχε η διαδικασία δεν προχωρούσε και το σύστημα κινδύνευε να καταρρεύσει (Χριστοδουλίδης, 2021: σ. 211).

Το ζήτημα, ωστόσο έγκειται στο κατά πόσο οι δύο κοινότητες και οι εκπρόσωποι τους ήταν πράγματι διατεθειμένοι να λειτουργήσει το σύστημα. Πόση εμπιστοσύνη είχαν στις Συμφωνίες και στο Σύνταγμα; Στην περίπτωση του Κυπριακού γίνεται φανερό πως το σύνταγμα δεν κρίνεται απλώς ως νομικό έγγραφο, αλλά για το πως επιχειρείται να εφαρμοστεί κάτω από συγκεκριμένες ιστορικές συγκυρίες.

11. Τορναρίτης και Σουλιώτη στο Χατζηδημητρίου, 2021, σελ. 121: «*Το Κυπριακό Σύνταγμα είναι πιθανώς το πιο άκαμπο σύνταγμα του κόσμου. Είναι ασφαλώς το πιο λεπτομερειακό και (με εξαίρεση του νέου συντάγματος της Κέννας) το πιο περίπλοκο.*»

12. Απόσπασμα από το Σύνταγμα του 1960, Χρυσοστομίδης, 1994, σελ. 389-294, Παράρτημα Ι.

Το Σύνταγμα του 1960, δόθηκε σε μια κοινωνία που έφερε πολλούς και έντονους διχασμούς. Είχε μόλις συσταθεί η οργάνωση ΤΜΤ¹³, ενώ είχε αυξηθεί και η ένταση μεταξύ Μακαρίου και Γρίβα, για την πορεία του αγώνα. Εκτιμάται, έτσι, ότι είχε διευρυνθεί το παρακράτος, μια υπερεξουσία που παρέκαμπε το επίσημο κράτος, αντικομμουνιστική στην πολιτική της θέση και συγκρουσιακή προς τις διακοινοτικές σχέσεις.

14. Σκίτσο του Φωκίωνα Δημητριάδη.

13. Κτωρής, 2013, σελ. 563: «...οι πρώτες ενέργειες για δημιουργία της Τουρκικής Οργάνωσης Αντιστάσεως (Türk Mukavemet Teşkilatı), η οποία θα αναλάμβανε να διαμορφώσει τις γεωγραφικές προϋποθέσεις για επιβολή της διχοτόμησης.»

14. Σκίτσο Φωκίωνα Δημητριάδη, Φεβρουάριος 1959, Σπανού, 1997, σελ. 34.

1.4. Η Κύπρος στους Αδεσμεύτους

Παράλληλα η Κύπρος, έβρισκε τη θέση της ανάμεσα σε διεθνείς οργανισμούς. Στις 21.9.1960 γινόταν το 97^ο μέλος του ΟΗΕ. Στις 21.5.1961 γινόταν το 16^ο μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης. Τον Αύγουστο του 1961 συμμετείχε στο Συνέδριο των Αδεσμεύτων στο Βελιγράδι, ενώ τον Δεκέμβριο έγινε μέλος της Διεθνούς Τράπεζας. Η ένταξή της αυτή, ενίσχυε την ανεξαρτησία και το κύρος της.

Ασφαλώς η ένταξη της Κύπρου στο κίνημα των Αδεσμεύτων δεν έγινε εύκολα. Η Τουρκοκυπριακή κοινότητα δεν ήταν σύμφωνη. Όταν ο Μακάριος ανακοίνωσε ότι αποδέχεται την πρόσκληση του κινήματος, στις 23 Ιουλίου 1961, χωρίς προηγουμένως να έχει ενημερωθεί ο Αντιπρόεδρος, ο τελευταίος αντέδρασε. Η κίνηση ήταν πολύ σοβαρή, άλλαζε την εξωτερική κατεύθυνση της χώρας. Παρόλαυτα, ο Kūçük δεν άσκησε βέτο, και ο Μακάριος χειρίστηκε τη συμμετοχή του στη διάσκεψη, ως αποκλειστικά δική του υπόθεση.

Πράγματι, η απόφαση αυτή, διαφοροποιούσε την νέα Δημοκρατία, από την πολιτική της Ελλάδας και της Τουρκίας. Ακολουθώντας ουδέτερη γραμμή και όντας μέρος του τρίτου κόσμου, σε μια περίοδο έντονης αποαποκιοποίησης, η Κύπρος αμφισβητούσε το προκαθορισμένο μέλλον της να ακολουθήσει το δυτικό μπλοκ. Το άνοιγμα αυτό, της επέτρεψε να συνδεθεί με γειτονικές χώρες, γεγονός ιδιαίτερα ωφέλιμο για την μετέπειτα πορεία της, και ιδίως στο οικονομικό πεδίο (Χατζηδημητρίου, 2021: σ. 188).

Ο Μακάριος προχωρώντας σε αυτό το βήμα, προετοίμαζε την συνταγματική αλλαγή που είχε κατά νου, κάτι που καθώς έγινε αντιληπτό από την Τουρκική κοινότητα, διόγκωσε το χάσμα μεταξύ των δύο πλευρών. Η μία φιλοδυτική ή άλλη αδέσμευτη, που κατά την ψυχροπολεμική περίοδο σήμαινε φιλοσοβιετική.

15. Στη Διάσκεψη των Αδεσμεύτων το 1961. Νίκος Κρανιδιώτης, Ζήνων Ρωσσίδης, Μακάριος, Σπύρος Κυπριανού, Κρανιδιώτης, 1981, σελ. 83.

Κεφάλαιο 2ο

Διεθνοποίηση - Αποδιεθνοποίηση

Στις 7 Ιουνίου 1962 ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος Γ΄ δήλωσε ενώπιον της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών: *«Καθοδηγούμενοι από την προσήλωσιν μας εις το ιδεώδες της αυτοδιαθέσεως, θα αγωνισθώμεν δια την εφαρμογήν του ιδεώδους τούτου εις όλας τας περιπτώσεις. Ουδεμία λύσις η οποία δεν βασίζεται επί τούτου και δεν έχει τα στοιχεία της δικαιοσύνης και της δημοκρατίας, δύναται να θεωρηθεί υγιής ούτε να έχει διάρκεια»*. (Χατζηδημητρίου, 2021: σ. 195), κάνοντας σαφή αναφορά στην περίπτωση της Κύπρου.

2.1. Οι διακοινοτικές συγκρούσεις 1963-1964

Όπως σημειώθηκε, ο Μακάριος επεξεργαζόταν την τροποποίηση του Συντάγματος, ήδη από το πρώτο διάστημα εφαρμογής των Συμφωνιών. Άρχισε να εκδηλώνει τη δυσανεξία του από το 1961, όταν προέκυψε το φορολογικό ζήτημα (Χατζηδημητρίου, 2021: σ. 166) και το 1962 όταν αναδείχθηκε το ζήτημα των χωριστών δήμων. Το θέμα των δήμων ήταν υπαρκτό καθ' όλη τη διάρκεια της αποικιακής περιόδου. Μάλιστα συζητήθηκε σε επίπεδο Υπουργών Εξωτερικών κατά τις διαπραγματεύσεις στη Ζυρίχη, και ήταν αυτό το ζήτημα που βάθαινε τη δυσπιστία μεταξύ των δύο πλευρών. Ενδεικτικές της στάσης Μακαρίου, είναι οι δηλώσεις του τον Ιούλιο του 1963, με τις οποίες ζήτησε τον τερματισμό των Συμφωνιών Ζυρίχης - Λονδίνου, επειδή αυτές αντιβαίνουν στη έννοια της ανεξαρτησίας και των αρχών του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ. Πρότεινε αντικατάστασή τους από διμερή συνθήκη μεταξύ Κύπρου και Βρετανίας. Παρακάμπτοντας Ελλάδα και Τουρκία. Προφανώς, δεν ήταν μια ρεαλιστική σκέψη αλλά καταδεικνύει την στάση του Αρχιεπισκόπου απέναντι στις Συμφωνίες.

Ο Μακάριος τον Οκτώβριο του 1963 προετοίμασε Συνταγματική Αναθεώρηση, συγκροτώντας επιτροπή αποτελούμενη από Ελληνοκύπριους συνεργάτες του (Χατζηδημητρίου, 2021: σ.272), για την εκπόνηση του κειμένου. Η κίνηση του Μακαρίου δεν ήταν αυθύπαρκτη. Εντασσόταν στο «Σχέδιο Ακρίτας»¹⁶.

16. Μια μυστική στρατηγική, που είχε σαν πρώτο βήμα την συνταγματική αναθεώρηση, την εξουδετέρωση των Συμφωνιών, που δεν επέτρεπαν την Ένωση και τέλος την Ένωση μέσω δημοψηφίσματος, Brendan O' Malley – Ian Craig, *Η συνομιλία της Κύπρου*, σελ.176.

Αντιλαμβανόμενος τις αντιδράσεις που θα προέκυπταν από την Τουρκοκυπριακή κοινότητα, ο Μακάριος ήρθε σε επαφή με τον Πολύκαρπο Γιωρκάτζη, Υπουργό Εσωτερικών και επιτελικό στέλεχος της ΕΟΚΑ, θέτοντας τον σε ετοιμότητα και την πρώτη φάση του σχεδίου σε εφαρμογή. Στις 23 Οκτωβρίου ενημέρωσε για την πρόθεσή του τον Έπατο Αρμοστή Sir Athur Clark, ο οποίος του ζήτησε να περιοριστεί στα σημαντικά θέματα. Ο Αρχιεπίσκοπος του εξήγησε ότι δεν θα προβεί σε μονομερείς ενέργειες αλλά απέκλειε την εμπλοκή των Εγγυητριών, καθώς θεωρεί τις αλλαγές εσωτερική υπόθεση¹⁷.

Τελικά, στις 30 Νοεμβρίου 1963, ο Μακάριος υπέβαλλε στον Δρα Kÿsÿk 13 σημεία αναθεώρησης. Ταυτόχρονα, το κείμενο επιδόθηκε, στους πρέσβεις Ελλάδας και Τουρκίας, καθώς και στον Έπατο Αρμοστή. Σύμφωνα με τις προτάσεις Μακαρίου, καταργούνται το βέτο σε θέματα άμυνας, ασφάλειας, εξωτερικών υποθέσεων, εκλογών, δήμων και φορολογίας. Καταργούνται οι χωριστοί δήμοι, οι αναλογίες 70:30 για τους δημόσιους υπαλλήλους και 60:40 για το στρατό. Ορίζονται, αντικατάσταση του Προέδρου της Δημοκρατίας από τον Αντιπρόεδρο και αντικατάσταση του Προέδρου της Βουλής από τον Αντιπρόεδρο¹⁸.

Η επιλογή του Μακαρίου θεωρείται αμφιλεγόμενη στην επιστημονική βιβλιογραφία. Σύμφωνα με ορισμένους ερευνητές το κράτος λειτουργούσε παρόλη τη δυσκολία. Η οικονομία ήταν σε άνοδο, τα αναπτυξιακά προγράμματα, η γεωργία και ο τουρισμός επίσης, ενώ σημειωνόταν μείωση της ανεργίας (Χατζηδημητρίου, 2021: σ. 295). Επομένως, τίθεται ζήτημα κατά πόσο οι Συμφωνίες ήταν αδύνατο να εφαρμοστούν ή δεν υπήρχε πραγματική πρόθεση να εφαρμοστούν.

17. Ο . Ξανθόπουλος Παλαμάς, ως μόνιμος αντιπρόσωπος της Ελλάδας στο NATO, αναιρεί ότι η βρετανική πλευρά είχε ενθαρρύνει τον Μακάριο, και υποστηρίζει πως ο Αρχιεπίσκοπος ήταν ανειλικρινής απέναντι στην Ελληνική Κυβέρνηση, 1979, σελ. 146-147.

18. Αναλυτικά τα 13 σημεία Χατζηδημητρίου, 2021, σελ. 285-287, Τζερεμιάς, τόμος α΄ 2001, σελ. 477 –478, Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία*, 2008, τόμος α΄, σελ. 83-84.

Ο Ευάγγελος Αβέρωφ, γράφει ότι η υποβολή των σημείων έγινε με πλήρη άγνοια της ελληνικής κυβέρνησης¹⁹. Πράγματι, ο Αβέρωφ είχε προσπαθήσει να αποτρέψει τον Μακάριο, με απόρρητη επιστολή στις 19 Απριλίου 1963, αλλά τότε απλώς το σχέδιο αναβλήθηκε. Η εσωτερική πολιτική κρίση της Ελλάδας και η αδύναμη θέση στην οποία βρέθηκε ο Καραμανλής έδωσε το περιθώριο στον Αρχιεπίσκοπο να προχωρήσει (Τζερεμιάς, 2001, τόμος α' σ. 540, 541). Ο Αντιπρόεδρος Kÿsÿk δέχτηκε χωρίς αντίδραση το κείμενο, με σκοπό να το επεξεργαστεί και να απαντήσει. Πριν προλάβει να το κάνει, ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών Feridun Cemal Erkin, σε δήλωση του στις 6 Δεκεμβρίου, απέρριψε τις προτάσεις. Στις 16 Δεκεμβρίου ο Τούρκος Πρεσβευτής στην Κύπρο, απέδωσε στον Μακάριο, ταυτόσημη ρηματική διακοίνωση, με την οποία η Τουρκική Κυβέρνηση απέρριπτε τα 13 σημεία και απειλούσε με επέμβαση σε περίπτωση οποιασδήποτε συνταγματικής αλλαγής. Ο Μακάριος αντέδρασε, επιστρέφοντας τη Διακοίνωση ως απαράδεκτη εμπλοκή στα εσωτερικά ζητήματα της Κύπρου.

Η βαρύτητα του ζητήματος -που η παράξενη ενθάρρυνση του Έπατου Αρμοστή²⁰, δεν είχε επιτρέψει στον Μακάριο να αντιληφθεί σε όλη της την έκταση- έγινε φανερή, όταν, οι Αμερικανοί πρεσβευτές σε Αθήνα, Άγκυρα και Λευκωσία, έλαβαν αρνητική στάση απέναντι στα 13 σημεία. Οι εξελίξεις στη Μέση Ανατολή καλούσαν το State Department προς μια κατευναστική πολιτική, που θα ωφελούσε τον ισχυρότερο σύμμαχό της Αμερικής, στην περιοχή, την Τουρκία.

19. Ευάγγελος Αβέρωφ - Τσιτσάς, 1982, τόμος β', σελ. 330.

20. Αναλυτικά Τζερεμιάς, 2001, τόμος α', σελ. 484-491.

Στις 20.12.1963, συναντήθηκαν στο Παρίσι, οι Υπουργοί Εξωτερικών Ελλάδας, Τουρκίας και Κύπρου, κατά την ετήσια σύνοδό τους, ώστε να συζητήσουν τα ζητήματα που είχαν προκύψει και την εφαρμογή των συμφωνιών. Ο Erkin εμφανιζόταν διαλλακτικός και αισιόδοξος ότι θα μπορούσαν να προβούν σε αλλαγές αποφεύγοντας την αναθεώρηση. Ο Σοφοκλής Βενιζέλος, σε αντίθεση με τον Κυπριανού που επέμενε σε εκείνη, ακολουθούσε συμβιβαστική στάση. Όσο οι συνομιλίες εξελίσσονταν στο Παρίσι, στην Κύπρο ξεσπούσε πρωτοφανής ενδοκοινοτική κρίση²¹.

Την νύχτα της 20ης προς την 21η Δεκεμβρίου 1963, μια συμπλοκή μεταξύ αστυνομικής περιπόλου και Τουρκοκυπρίων και η δολοφονία μίας Τουρκοκύπριας στον Τομέα Λευκωσίας, έγιναν η αφορμή για εκτεταμένες ένοπλες συγκρούσεις, αρχικά στην Λευκωσία και έπειτα σε όλο το νησί. Η αντίδραση των Τουρκοκυπρίων υπήρξε ακαριαία και φανέρωνε την μεθοδική προετοιμασία που είχε γίνει²². Την επόμενη μέρα, η ΤΟΥΡΔΥΚ εγκατέλειψε το στρατόπεδο και αναπτύχθηκε στην περιοχή μεταξύ Λευκωσίας - Κερύνειας, αποκόπτοντας την επικοινωνία των δύο περιοχών. Παράλληλα, Τουρκοκυπριακές ομάδες, εξοπλισμένες από Τούρκους αξιωματικούς, κατέλαβαν τις βόρειες συνοικίες της Λευκωσίας (Τράχωνα, Ομορφίτσα, Νεάπολη και Καϊμακλί). Άλλες Τουρκοκυπριακές ομάδες, κινήθηκαν προς τον Βορρά και δημιούργησαν προγεφυρώματα σε Αμμόχωστο, Λεύκα, Μανσούρα και άλλου.

Σημειώθηκαν αιματηρά επεισόδια. Οι Ελληνικές ομάδες, κατάφεραν να απωθήσουν τους Τουρκοκυπρίους, στις συνοικίες τους αλλά δεν κατόρθωσαν να εξουδετερώσουν αρκετά από τα προγεφυρώματά τους. Έτσι, οι Τουρκοκύπριοι κατάφεραν να ελέγξουν τα βόρεια τμήματα της Λευκωσίας, και μία έκταση του βόρειου τμήματος του νησιού, και κυρίως το οχυρό στην κορυφή του Πενταδακτύλου, που δέσποζε στην περιοχή παραλίας της Κερύνειας και σε περίπτωση επέμβασης διευκόλυνε τον δρόμο προς την Λευκωσία.

21. Κρανιδιώτης, 2008, τόμος α' σελ. 95, ο Κρανιδιώτης, γράφει στον Μακάριο κατά την περίοδο την συζήτησης στο Παρίσι: «*η έναρξιν της ανατροπής των Συμφωνιών να γίνει επί διεθνούς πεδίου, διά της καταγγελίας των Συνθηκών Εγγυήσεως και Συμμαχίας εις τα Ηνωμένα Έθνη, και ουχί επί εσωτερικού πεδίου, διά της τροποποιήσεως των προνοιών του Συντάγματος. Εάν προηγείτο η επί διεθνούς βάσεως ανακίνησις του θέματος, το πεδίον του αγώνος θα μετετοπίζετο εκτός της Κύπρου, εις τον Οργανισμόν Ηνωμένων Εθνών, όπου νομίμως έχομεν το δικαίωμα να προσφύγωμεν και να καταγγείλωμεν απαράδεκτους δι' ημάς Συνθήκας.*»

22. ο.π., σελ. 87 «...η Τουρκική κοινότητα ήταν άριστα οργανωμένη και παρασκευασμένη στρατιωτικά για ένα τέτοιο ενδεχόμενο» .

Ο Νίκος Κρανιδιώτης αναφέρει αναλυτικά τις περιοχές οι οποίες κρατήθηκαν από τους Τουρκοκυπρίους, στην οδό μεταξύ Λευκωσίας - Αμμοχώστου, όπου μετά την άδεια που δόθηκε, να μετακινηθούν Τουρκοί πληθυσμοί του Νότου στον Βορρά, δημιουργήθηκαν έξι μεγάλοι τουρκοί θύλακοι, που αντιστοιχούσαν συνολικά στο 4,86% του εδάφους της Κύπρου (Κρανιδιώτης, τόμος α΄ 2008: σ. 88,89).

Η Βρετανική κυβέρνηση, μέσα σε αυτό το κλίμα, πρότεινε τον διαχωρισμό των περιοχών Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, με μια «πράσινη γραμμή»²³. Αξιοσημείωτη είναι, η στάση της ελληνικής κυβέρνησης απέναντι στο σχέδιο αυτό. Ο Σοφοκλής Βενιζέλος, δέχθηκε την πρόταση και εισηγήθηκε να ανατεθεί στον Άγγλο στρατηγό, υπό τη διοίκηση του οποίου θα τείθονταν ελληνικές, τουρκικές και βρετανικές δυνάμεις που στάθμευαν στο νησί, το έργο της αποκατάστασης της τάξης. Μάλιστα, ο Βενιζέλος, ζήτησε την έκτακτη σύγκληση του Συμβουλίου του ΝΑΤΟ, για να εξετάσει το ζήτημα και συναντήθηκε με τον Αμερικανό Πρέσβη Labouisse ζητώντας παρέμβαση, ώστε να αποφευχθεί η εισβολή. Πράγματι, ο Labouisse, επικοινωνήσε αργότερα και δήλωσε πως δεν επρόκειτο να γίνει εισβολή, όπως επιβεβαιώθηκε μετά από επικοινωνία του Αμερικανού Προέδρου με την Άγκυρα (Κρανιδιώτης, 2008, τόμος α΄ σελ. 100). Παράλληλα η Σοβιετική Ένωση ανακοίνωσε ότι σε περίπτωση επίθεσης εναντίον της Κύπρου, δεν θα μείνει αδιάφορη, και γι' αυτό η Αμερική δεν επιθυμούσε έναν ελληνοτουρκικό πόλεμο.

Η Ελληνική κυβέρνηση, επέδειξε συγκράτηση και δεν επέτρεψε την έξοδο της ΕΛΔΥΚ από το στρατόπεδο (Κρανιδιώτης, 2008, τόμος α΄: σ. 93-99). Ο Μακάριος, αντιλαμβανόμενος ότι η ελληνική κυβέρνηση δεν προτίθεται να παράσχει στρατιωτική βοήθεια και την αδύναμη θέση στην οποία βρίσκονταν οι ελληνοκυπριακές δυνάμεις, δέχθηκε στις 26 Δεκεμβρίου, την πράσινη γραμμή και το ειρηνευτικό σχέδιο Ελλάδας, Τουρκίας και Βρετανίας.

23. ο.π., παραπομπή 16, σελ. 89, ο Νίκος Κρανιδιώτης σημειώνει, πως αυτό το πλάνο ήταν από παλιά στη σκέψη των Βρετανών, με το σχέδιο «Μείσον – Ντίξον».

Ταυτόχρονα, ενώ ο Νίκος Κρανιδιώτης, βρισκόταν σε επικοινωνία με την ελληνική κυβέρνηση Γεωργίου Παπανδρέου, τουρκικά πολεμικά αεροσκάφη, προχωρούσαν σε επαναλαμβανόμενες πτήσεις πάνω από την Κύπρο, ενώ ο Τούρκος Πρόεδρος, διαμαρτύρονταν στον Αμερικανό Πρόεδρο και τη Βασίλισσα της Μ. Βρετανίας, κατηγορώντας την Κυπριακή Κυβέρνηση για γενοκτονία. Η τελευταία αντέδρασε, απευθυνόμενη στις 28 Δεκεμβρίου, στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, καταγγέλλοντας τις τουρκικές επεμβάσεις. Το Συμβούλιο δεν προχώρησε σε οποιαδήποτε ενέργεια, καθώς δρομολογούνταν από Βρετανία και ΗΠΑ Πενταμερής Διάσκεψη.

Μετά τα γεγονότα, οι Τουρκοκύπριοι - μέλη της Βουλής, αποχώρησαν από αυτή, από το Υπουργικό Συμβούλιο, κρατικούς και ημικρατικούς φορείς και επιχείρησαν να οργανώσουν δική τους διοίκηση.

Οι εργασίες της Πενταμερούς Διάσκεψης άρχισαν στο Λονδίνο, στις 15 Ιανουαρίου 1964. Η πολιτική των ΗΠΑ και της Μ. Βρετανίας στο Κυπριακό, όριζε την εξασφάλιση της ενότητας της Ατλαντικής Συμμαχίας, την αποφυγή οποιασδήποτε εμπλοκής της Σοβιετικής Ένωσης, καθώς και της ευρύτερης διεθνοποίησης του Κυπριακού (δηλαδή μέσω ΟΗΕ) και τέλος την ένταξη της Κύπρου στο ΝΑΤΟ. Στη Διάσκεψη, συμμετείχαν Ελλάδα, Τουρκία, Μ. Βρετανία και ένας εκπρόσωπος από κάθε κοινότητα. Ο Μακάριος, παρόλο που τελικά δέχθηκε, δεδομένου ότι δεν προσκλήθηκε επίσημα η κυβέρνηση της Κύπρου, επεξεργάστηκε το αν θα συμμετείχε κάποιος εκπρόσωπος²⁴.

Η τουρκοκυπριακή πλευρά, εκπροσωπούμενη από τον Rauf Denktas, υποστήριξε την άποψη, ότι οι δύο κοινότητες δεν μπορούν να συμβιώσουν, και ζήτησε τη δημιουργία αυτόνομης ξεχωριστής τουρκοκυπριακής περιοχής και ανταλλαγή πληθυσμών. Επιπλέον, εισηγήθηκε τη διατήρηση των Συμφωνιών και την αύξηση των τουρκικών στρατιωτικών δυνάμεων. Η Βρετανία, πρότεινε ένταξη της Κύπρου στο ΝΑΤΟ και αποστολή στρατευμάτων της Συμμαχίας (εκτός Ελλάδας και Τουρκίας) ως ειρηνευτικής δύναμης.

24. Κρανιδιώτης, 2008, τόμος α' σελ. 103, για τη σύγκριση της Διάσκεψης του 1959, με αυτή του 1964, ο Μακάριος δήλωσε στον Νίκο Κρανιδιώτη: *«Τότε είμεθα ακόμη αποικία. Σήμερα είμεθα ανεξάρτητοι, κράτος-μέλος του ΟΗΕ. Θα διεκδικήσουμε τα δικαιώματά μας, θα καταγγείλουμε τις Συμφωνίες, και ίσως μπορούσαμε να τις βελτιώσουμε.»*

Η Ελληνική Κυβέρνηση, αρνήθηκε με το επιχείρημα, ότι η Τουρκία είναι ισχυρότερο μέλος του ΝΑΤΟ, και οποιαδήποτε διευθέτηση θα ήταν ετεροβαρής. Δέχθηκε την αποστολή κάποιας ειρηνευτικής δύναμης εκτός Συμμαχίας, που θα τεθεί υπό τη διοίκηση της Κυπριακής κυβέρνησης²⁵.

Η Διάσκεψη δεν στάθηκε καρποφόρα. Οι δύο πλευρές κλήθηκαν να αποστείλουν έγγραφο με τις θέσεις τους στον Πρόεδρο της Διάσκεψης, Duncan Sandys. Επιπλέον, ο Sandys, υπέβαλε προτάσεις στα μέλη της Διάσκεψης, στις 21 Ιανουαρίου 1964 (Κρανιδιώτης, 2008 τόμος α΄ : σ. 105 – 106). Οι προτάσεις απορρίφθηκαν από την Ελληνοκυπριακή αντιπροσωπεία, διότι αποδυνάμωναν την Κυβέρνηση, είχαν διχοτομικό χαρακτήρα και επέβαλαν μια ειρηνευτική δύναμη, που δεν θα έπαιρνε οδηγίες από την Κυβέρνηση αλλά από άλλα κέντρα αποφάσεων.

Σε μια ύστατη προσπάθεια εξεύρεσης λύσης, οι Ηνωμένες Πολιτείες, σε συνεργασία με την Μ. Βρετανία εκπόνησαν αγγλοαμερικάνικό σχέδιο λύσης με την ονομασία «Ειρηνευτική Δύναμη Κύπρου», που υπεβλήθη στις 31 Ιανουαρίου 1964 (Κρανιδιώτης, 2008: σ. 108 - 110). Το σχέδιο έγινε δεκτό από την τουρκοκυπριακή και τουρκική πλευρά, όπως και από την ελληνική, επιθυμώντας αμφότεροι αλλαγές. Η ελληνοκυπριακή πλευρά το απέρριψε πλήρως.

Αν δούμε τα επεισόδια του 1963-1964, με την απόσταση που επιβάλλει ο χρόνος είμαστε σε θέση να εξάγουμε ορισμένα συμπεράσματα. Η τουρκοκυπριακή κοινότητα πανικοβλήθηκε από τις κινήσεις Μακαρίου, με την σκέψη ότι μπορεί να χάσει τα υπέρογκα δικαιώματα που είχε λάβει με τις Συμφωνίες, και ο πανικός αυτός οδήγησε σε έντονη επιθετικότητα, που κατέληξε στη χρήση του πολυάριθμου οπλισμού που είχε από την περίοδο ακόμα της αγγλοκρατίας αλλά και από εκείνον που λάμβανε από την Τουρκία. Από την άλλη ελληνοκυπριακές ομάδες προέβησαν σε απαράδεκτης έκτασης βία, αδικαιολόγητη από την πλευρά της άμυνας ή της επιβολής της τάξης.

25. ο.π., σελ. 98, ο Νίκος Κρανιδιώτης σημειώνει την θέση Γεωργίου Παπανδρέου κατά τις συνομιλίες που είχαν: «...Δεν δύναμαι όμως, να γίνωμαι ουραγός της Κυπριακής Κυβερνήσεως.[...] Φρονώ, ότι τούτο (η αποδέσμευση από τις Συμφωνίες) δύναται να επιτευχθεί δια του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, όπου πνέει σήμερον άνεμος ελευθερίας, και ουχί εις τα πλαίσια τριμερών ή πενταμερών διασκέψεων, αι οποίαι θα εμπλέξουν ακόμη περισσότερο την περιπλεγμένην ήδη εν Κύπρω κατάστασιν.»

Επιπλέον, ευθύνες βαρύνουν και την Βρετανία δεδομένης της ακατανόητης ενθάρρυνσης προς την αναθεώρηση του Συντάγματος. Ακόμα, σημειώθηκε ήδη η αποχώρηση των Τουρκοκύπριων κυβερνητικών ή διοικητικών στελεχών και η δημιουργία με βρετανική πρωτοβουλία της «πράσινης γραμμής» και τουρκοκυπριακών θυλάκων-γκέτο. Οι στόχοι Βρετανίας και Τουρκίας είναι εμφανείς και πανομοιότυποι. Οι Βρετανοί επιθυμούσαν τον διαμελισμό, και τον πέτυχαν ως επιδιαιτητές της Νήσου και όχι ως διοικητές. Η Άγκυρα επίσης πέτυχε τη διαίρεση, όπως και την αποσταθεροποίηση του κράτους.

Χαρακτηριστικό είναι πως αφού ο Kūzük είχε δηλώσει πως «το Σύνταγμα της Κύπρου είναι νεκρό», ο ίδιος λίγους μήνες μετά ζήτησε τη σύγκληση έκτακτης συνόδου του Υπουργικού Συμβουλίου. Λαμβάνοντας την απάντηση του Μακαρίου «ο Δρ Kūzük εγκατέλειψε το αξίωμα ως Αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας και ευρίσκεται επί κεφαλής μιας επαναστάσεως η οποία αποσκοπεί εις την εκμηδένιση του κράτους και εις την διχοτόμησιν της Κύπρου» (Τενεκίδης, 2009: σ. 222). Έχει προβληθεί επανειλημμένως, από μέρους της Τουρκικής και τουρκοκυπριακής πλευράς, το επιχείρημα, πως τα γεγονότα του 1963 και 1964 αλλοίωσαν τη φύση της Κυπριακής Δημοκρατίας, με αποτέλεσμα τη διάλυση του Κράτους της Κύπρου και ανάδυση έκτοτε δύο αυτόνομων κοινοτήτων.

Το επιχείρημα αντιβαίνει την νομική πραγματικότητα, δεδομένου ότι η κατάσταση που δημιουργήθηκε δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως «πόλεμος απόσχισης» και η Κύπρος συνέχισε να αναγνωρίζεται διεθνώς ως ένα και μοναδικό κράτος. Συγκεκριμένα, χρειάζεται κανείς να λάβει υπόψιν κάποια δεδομένα για να οδηγηθεί σε ασφαλές συμπεράσματα. Η πληθυσμιακή αναλογία ου νησιού, όπως έχει αναφερθεί είναι 80% Ελληνοκύπριοι, 18% Τουρκοκύπριοι και 2% Μαρωνιτών, Αρμενίων και Καθολικών. Ο εγκλωβισμός των Τουρκοκυπρίων στους θύλακες δεν έγινε σε συμπαγή γεωγραφική έκταση, αφού οι θύλακες ήταν διάσπαρτοι. Ακόμα, σύμφωνα με ποσοστά που παραθέτει ο Χρυσοστομίδης, 79.000 Τουρκοκύπριοι, δηλαδή περίπου το 65% της Τουρκοκυπριακής κοινότητας συνέχισε να ζει στις εστίες του, υπό την κυπριακή κυβέρνηση, μέχρι το 1974 (Χρυσοστομίδης, 1994: σ. 97).

Η ελληνοκυπριακή πλευρά, έκρινε την κατάσταση ως ανταρσία εναντίον του κράτους. Για να χαρακτηριστεί ως «εμπόλεμη κατάσταση, χρειάζεται άλλα κράτη να αναγνωρίσουν ότι υπάρχει κατάσταση πολέμου

μεταξύ... δύο οιονεί διεθνών σωμάτων...». Επομένως, πρέπει να ληφθούν υπόψιν οι διεθνείς αντιδράσεις, στη διακοινοτική διαμάχη που ξέσπασε. Όπως σημειώθηκε, η στάση Αμερικής και Μ. Βρετανίας εκφράστηκε μέσα από το σχέδιο «πράσινης γραμμής», το αγγλοαμερικάνικο σχέδιο λύσης (*Ειρηνευτική Δύναμη Κύπρου*), κατά τη διάρκεια της Πενταμερούς, και η προσπάθεια εξεύρεσης λύσης ήταν προφανής, ακόμα κι αν δεν καρποφόρησε.

Πρέπει, λοιπόν, να σημειωθεί ότι η διεθνής κοινότητα δεν αναγνώρισε με κανένα τρόπο, την τουρκοκυπριακή διοίκηση ως *de facto* καθεστώς, ή την Τουρκοκυπριακή κοινότητα ως «αυτοδιοικούμενη», ή του Τουρκοκυπρίους ως «εμπολέμους». Αντίθετα, δεν σταμάτησε να αναγνωρίζεται διεθνώς η Κυπριακή Δημοκρατία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, είναι πως η εγκατάσταση της *Βρετανικής Δύναμης Ανακωχής*, στις 27 Δεκεμβρίου 1963, με σκοπό την αποκατάσταση της τάξης, δεν έγινε με βάση το άρθρο 4 της Συνθήκης Εγγυήσεως, αλλά με βάση τη συγκατάθεση της Κυπριακής Δημοκρατίας, ως κυρίαρχου κράτους.

Με τα γεγονότα της ενδοκινοτικής κρίσης, δεν υπήρχε άλλη διέξοδος για την κυπριακή κυβέρνηση, από την προσφυγή στο κατάλληλο διεθνές όργανο. Ο Μακάριος αφού επεξεργάστηκε τα δεδομένα, αποφάσισε να ακολουθήσει τον δρόμο της διεθνοποίησης.

2.2. Η απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας 186/ 4.3.1964

Στις 15 Φεβρουαρίου 1964, ο Ζήνων Ρωσσίδης, μόνιμος αντιπρόσωπος της Κύπρου στον ΟΗΕ, ζήτησε τη σύγκληση του Συμβουλίου Ασφαλείας, για την εξέταση της συνθήκης στην Κύπρο και την έκδοση ψηφίσματος, που θα καλούσε τα κράτη - μέλη να εργαστούν εναντίον οποιασδήποτε επιδρομικής ή άλλης πράξης που θα υπονόμει την ανεξαρτησία, την κυριαρχία και την εδαφική ακεραιότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Η υπηρεσιακή ελληνική κυβέρνηση Παρασκευόπουλου δεν ενθάρρυνε την συζήτηση στο Συμβούλιο Ασφαλείας, όμως η κυβέρνηση Παπανδρέου που αναδείχθηκε από τις εκλογές της 16ης Φεβρουαρίου, υποστήριξε την πολιτική της Κυπριακής Κυβέρνησης. Ο Κύπριος Υπουργός Εξωτερικών και Επικεφαλής της Αντιπροσωπείας, Σπύρος Κυπριανού ανέπτυξε τις θέσεις της Κύπρου στο Συμβούλιο, υποστηρίζοντας ότι το συνταγματικό ζήτημα της Κύπρου είναι καθαρά εσωτερικό, όπως και η αποκατάσταση της τάξης είναι στην ευθύνη της

Κυπριακής Κυβέρνησης. Λόγω όμως της κατάστασης που διαμορφώθηκε, η τελευταία είχε δεχθεί την παρουσία της Ειρηνευτικής Δύναμης, η οποία όμως, θα ήταν ωφέλιμο να αντικατασταθεί από Δύναμη των Ηνωμένων Εθνών, αποκλειστικά υπό τη διοίκηση του Γενικού Γραμματέα του Οργανισμού, U Thant.

Οι στόχοι του Κυπριανού ήταν, να αποδείξει ότι δεν υφίσταται το δικαίωμα επέμβασης που επικαλούνται οι Τούρκοι με βάση τη Συμφωνία Εγγύησης. Υποστήριξε πως το άρθρο 4 της Συμφωνίας δεν αναφέρει «στρατιωτική επέμβαση» σε περίπτωση κρίσης, αλλά ακόμα και αν ερμηνευθεί ως τέτοιο, συγκρούεται με το άρθρο 2 (1) και 2 (4) του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ, όπως και το άρθρο 103, που αναφέρει ότι σε περίπτωση σύγκρουσης υποχρεώσεων απορρέουν από τον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ και υποχρεώσεις που προκύπτουν από άλλες συμφωνίες, επικρατούν αυτές των Ηνωμένων Εθνών.

Ο Τούρκος Αντιπρόσωπος δήλωσε πως δεν αναγνώριζε την νομιμότητα της Κυπριακής Αντιπροσωπείας, δεδομένου ότι μετά την αποχώρηση των Τουρκοκύπριων μελών της, η Κυβέρνηση έπαψε να υφίσταται, και πλέον υπάρχει απλώς ελληνοκυπριακή διοίκηση. Υποστήριξε ότι οι Τουρκοκύπριοι υφίστανται γενοκτονία και πως η συμβίωση των δύο κοινοτήτων είναι αδύνατη. Πρότεινε γεωγραφικό διαχωρισμό και αυτονομία των Τουρκοκυπρίων και ζήτησε να συμπεριληφθεί στο ψήφισμα που πρόκειται να εκδοθεί να υπάρχει αναφορά στις Συνθήκες Εγγυήσεως. Η Βρετανική Αντιπροσωπεία τάχθηκε υπέρ αυτής της αναφοράς. Η Σοβιετική Αντιπροσωπεία, ευθυγραμμίστηκε με τις θέσεις της Κυπριακής κυβέρνησης, και δήλωσε πως δεν θα επέτρεπε την εκμετάλλευση της εσωτερικής κατάστασης της Κύπρου, από άλλες χώρες.

Στις 4 Μαρτίου, το Συμβούλιο Ασφαλείας, δέχθηκε το σχέδιο που είχε κατατεθεί στις 2 Μαρτίου, από την αντιπροσωπεία της Βολιβίας, της Βραζιλίας, της Ακτής Ελεφαντοστού, της Νορβηγίας και του Μαρόκου, εκδίδοντας την απόφαση 186/4.3.1964 (Resolution 186 (1964))²⁶. Η απόφαση θεωρήθηκε νίκη της Κυπριακής πλευράς, αφού όριζε πως τα μέλη του ΟΗΕ, οφείλουν να *απέχουν από κάθε απειλή ή χρήση βίας ή άλλης ενέργειας που θα μπορούσε να επιδείνωση την κατάσταση στην κυρίαρχη Δημοκρατία της Κύπρου, ή να θέσει σε κίνδυνο τη διεθνή ειρήνη*. Επιπλέον, ζητούσε από την Κυπριακή κυβέρνηση, η οποία έχει την ευθύνη για τη διατήρηση και την αποκατάσταση της τάξης, να λάβει τα αναγκαία μέτρα για τον τερματισμό της βίας. Κατοχυρώνονταν έτσι, η διεθνής αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας και μετά την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων από την κυβέρνηση. Ακολούθησε το

Ψήφισμα 2077 (XX) στις 18 Δεκεμβρίου, που επιβεβαιώνει την απόφαση 186 και ενίσχυε ακόμα περισσότερο τη θέση Μακαρίου (Τζερεμιάς, τόμος α΄ 2001: σ. 611 – 612) (Mirbagheri, 1998: σ. 78).

Στα θετικά για την ελληνοκυπριακή πλευρά συγκαταλεγόταν και η απόφαση για συγκρότηση Ειρηνευτικής Δύναμης των Ηνωμένων Εθνών, της UNFICYP (United Nations Forces in Cyprus), η οποία προϋπέθετε την συγκατάθεση της Κυπριακής Κυβέρνησης, καθώς και την έναρξη προσπαθειών μέσω Μεσολαβητή, για την εξεύρεση λύσης σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη. Αρνητική για την Κυπριακή κυβέρνηση, θεωρήθηκε η αναφορά στο άρθρο 7, της Συνθήκης Εγγυήσεως, επιβεβαιώνοντας το δικαίωμα των Εγγυητριών Δυνάμεων να εγκρίνουν ή να απορρίπτουν κάθε πρόταση. Αυτό επισημαίνεται έντονα από τον Γλαύκο Κληρίδη, Πρόεδρο της Βουλής των Αντιπροσώπων, ο οποίος χαρακτηρίζει την πρόνοια αυτή «θανάσιμο πλήγμα». Σημειώνει πως ο πρώτος μεσολαβητής Sakari Severi Tuomioja, σε συνάντησή του με τον κ. Γεώργιο Πελαγία, στέλεχος του Κυπριακού Υπουργείου Εξωτερικών, δήλωσε πως το ψήφισμα 186, δεν διευκολύνει την εργασία του καθώς απαιτείται όχι μόνο η σύμφωνη γνώμη των δύο κοινοτήτων αλλά και των τριών εγγυητριών δυνάμεων (Κληρίδης, 1988, σελ. 81) (Report by the Secretary-General, on the UN operation in Cyprus 12.12.1964).

Η Σοβιετική Ένωση, η Τσεχοσλοβακία και η Γαλλία δήλωσαν στην Κυπριακή Αντιπροσωπεία ότι θα υποστήριζαν το ψήφισμα. Ακόμα, ο κίνδυνος του βέτο Βρετανίας, ΗΠΑ και Κίνας, εξουδετερώθηκε, αφού το ψήφισμα προέβλεπε ότι η σύνθεση θα γινόταν από τον Γενικό Γραμματέα, και έτσι δεν υπήρχε φόβος συμμετοχής χωρών της Σοβιετικής Ένωσης. Η γραμματεία του ΟΗΕ, είχε αφήσει να γνωστοποιηθεί η πρόθεση να συμπεριληφθούν ουδέτερες χώρες. Τα πρώτα τμήματα Ειρηνευτικής Δύναμης, έφθασαν στο νησί στις 27 Μαρτίου 1964.

26. Αναλυτικά το Ψήφισμα 186/4.3.1964, στο Κρανιδιώτης, τόμος α΄ 2008, σελ. 145-147, Κληρίδης, 1988, σελ. 76 – 77, Resolution 186 (1964) / [adopted by the Security Council at its 1102nd meeting], of 4 March 1964.

2.3. Η αποστολή της ειρηνευτικής δύναμης του ΟΗΕ (UNFI-CYP) στην Κύπρο

Διοικητής της Ειρηνευτικής Αποστολής τέθηκε ο Ινδός Prem Singh Gyani. Από το NATO, συμμετείχαν μόνο η Μ. Βρετανία και ο Καναδάς²⁷. Η αποστολή θα παρέμενε τρεις μήνες, αλλά μετά από επαναλαμβανόμενες παρατάσεις η παρουσία της μετατράπηκε σε «διαρκή». Η UNFICYP, αντιμετώπισε δυσκολίες κατά την παραμονή της στο νησί, αλλά ο ρόλος της στη βιβλιογραφία κρίνεται γενικά θετικός (Τζερεμιάς, τόμος α΄2001: σ.562).

Ο Γιώργος Τενεκίδης, είναι επικριτικός απέναντι στο ρόλο και τις ενέργειες της ειρηνευτικής δύναμης. Το ψήφισμα αναφέρει πως «έχει ως αποστολή, το συμφέρον της περιφρουρήσεως της ειρήνης και της διεθνούς ασφάλειας, να πράξει παν το δυνατόν, για να προλάβει κάθε επανάληψη των ενόπλων συγκρούσεων και αν παραστεί ανάγκη, να συμβάλει εις τη διατήρηση και την αποκατάσταση της δημόσιας τάξεως και εις την επάνοδο σε μία κανονική κατάσταση». Ο Τενεκίδης, θεωρεί πως η αποστολή δεν ανταποκρίθηκε σε αυτόν τον ρόλο, δεδομένης της τουρκικής εισβολής του 1974. Παρόλαυτα, ακόμα και εκείνος, αναγνωρίζει έναν -αμελητέο μεν- θετικό ρόλο δε, στην παρουσία των κυανοκράνων, ιδίως κατά τη διεξαγωγή των διακοινοτικών συνομιλιών το 1965.

2.4. Η έκθεση του μεσολαβητή του ΟΗΕ Gallo Plaza

Τον Σεπτέμβριο του 1964, πέθανε ο Sakari Tuomioja, και ο Γενικός Γραμματέας διόρισε στη θέση του Μεσολαβητή τον άλλοτε Πρόεδρο της Δημοκρατίας Ισημερινού, Gallo Plaza. Ο Plaza, υπέβαλε την έκθεσή του, στον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ, στις 26 Μαρτίου 1965. Στο κείμενό του, υποστήριζε, τη δημιουργία ενός ενιαίου, ανεξάρτητου και κυρίαρχου Κυπριακού κράτους, με πλήρη κατοχύρωση των μειονοτικών δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων και αποκλεισμό της Ένωσης και της διχοτόμησης. Απέρριπτε επίσης, την επιστροφή στο καθεστώς της Ζυρίχης - Λονδίνου, καθώς και τις προτάσεις για δημιουργία ομοσπονδιακού κράτους. Όριζε την εκπόνηση νέου Συντάγματος, που θα μεριμνούσε για τα παραπάνω. Χαρακτήρισε απαράδεκτες τις ιδέες Denktash για μετακίνηση πληθυσμών και δημιουργία χωριστών αυτόνομων περιοχών.

27. Η σύσταση της αποστολής αναλυτικά, Τζερεμιάς, τόμος α΄ 2001, σελ. 561.

Η έκθεση Plaza, υπ' αρ. S/6253, στη σειρά εγγράφων του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ (Report of the United Nations Mediator on Cyprus to the Secretary General S/6253, 26 March 1965), ήταν ένα διεξοδικό κείμενο, που αναφερόταν αρχικά στις αρχές που θα στηριχθεί ο μεσολαβητής. Οι αρχές αυτές θα πρέπει να είναι σύμφωνες με τον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ, λαμβάνοντας υπόψιν, την ευημερία ολόκληρου του Κυπριακού λαού και τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Επιπλέον, οποιαδήποτε λύση πρέπει αν στηριχθεί στις ιδέες και τις προσδοκίες του Κυπριακού λαού.

Ο Plaza κάνει αναφορά στο Κυπριακό Σύνταγμα του 1960, σημειώνοντας πως πολλές διατάξεις συγκρούονταν με διεθνώς παραδεκτές αρχές της δημοκρατίας, δημιουργούσαν προστριβές και απομάκρυναν τις δύο κοινότητες. Όσον αφορά τις πράσινες γραμμές, υποστήριζε ότι εμποδίζουν την ελεύθερη κίνηση ανθρώπων και ιδεών και ενισχύουν το αίσθημα του φόβου και της καχυποψίας.

Στην έκθεση ο Μεσολαβητής, αναλύει την διαχρονική ενιαία τουρκική πολιτική επί του Κυπριακού (Τενεκίδης, 2009, σ. 226 – 229):

- Σταθερή επιμονή στην άποψη πως η συμβίωση των δύο Κοινοτήτων είναι αδύνατη.

- Επιδίωξη μετατροπής της «θεσμικής ομοσπονδίωσης» που προέκυπτε από τις Συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου, σε «εδαφική ομοσπονδίωση» ή διχοτόμηση, έναν διαχρονικό στόχο της Άγκυρας.

- Υποστήριξη της ανταλλαγής πληθυσμών.

- Πλήρη αυτοδιοίκηση στην κάθε πλευρά, για όλα τα θέματα εκτός από τα καθαρά ομοσπονδιακά.

- Η διχοτόμηση θα μπορούσε να σημαίνει προσάρτηση από την Τουρκία. Κάθε κοινότητα θα μπορούσε να συνάψει συμφωνίες με Ελλάδα και Τουρκία αντίστοιχα.

- Επιδίωξη εγκατάστασης Τούρκων αποίκων από την Τουρκία.

- Να συνεχίσουν οι συνθήκες Συμμαχίας και Εγγύησης να είναι σε ισχύ.

- Η προσπάθεια υποβάθμισης της Κυπριακής Δημοκρατίας σε κοινότητα, μέσα από την προβολή του επιχειρήματος ότι έπαψε να υπάρχει μετά τα γεγονότα του 1963-1964 και την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων από την Κυβέρνηση και τη Διοίκηση.

-Η έκφραση απειλής βίαιης στρατιωτικής επέμβασης, σε περίπτωση εφαρμογής της ιδέας αυτοδιάθεσης - ένωσης.

Η διεθνοποίηση του Κυπριακού μέσω του Συμβουλίου Ασφαλείας οδήγησε στην Έκθεση Plaza, ο οποίος αφού σκιαγράφησε τις σταθερές θέσεις της τουρκικής πλευράς, τις απέκρουσε, σημειώνοντας πως η ομοσπονδία είναι υπεραπλουστευτική λύση, καθώς δεν υπάρχει η γεωγραφική βάση για κάτι τέτοιο, αφού ο πληθυσμός είναι διάσπαρτος. Η αλλαγή αυτού απαιτεί βίαιη ανταλλαγή πληθυσμών, ένα αδιανόητο ενδεχόμενο.

Η Αθήνα αποδέχθηκε το σχέδιο αλλά πριν προλάβει να ανακοινώσει την απόφασή της, η Τουρκία απέρριψε τις προτάσεις, ακόμα και ως βάση συζήτησης. Η Μ. Βρετανία επίσης δεν συμφώνησε, λόγω της προοπτικής που διαφαινόταν να χάσει τις βάσεις της, με πιθανή αποστρατικοποίηση του νησιού. Οι ΗΠΑ επίσης, δεν θα συμφωνούσαν σε ένα ενδεχόμενο πλήρους ανεξαρτησίας κατά το οποίο θα αποκλείονταν η ένταξη του Νησιού στο NATO.

Με την απόρριψη της Έκθεσης Gallo Plaza, παρατείνονταν η κατάσταση άγχους, σύγχυσης και καχυποψίας στην Κύπρο. Το Κυπριακό απομακρυνόταν από τον δρόμο της διεθνοποίησης και έμπαινε ξανά στην οδό διμερών ή ολιγομερών διαπραγματεύσεων.

2.5. Προσπάθειες αποδιεθνοποίησης

“Il faut laver son linge sale en famille”

Napoleon Ier

α. Σχέδια Acheson

Όπως έχει σημειωθεί πριν τον διορισμό του Gallo Plaza, τη θέση Μεσολαβητή κατείχε ο Sakari Tuomioja. Η αποτροπή της τουρκικής απειλής για επέμβαση την άνοιξη του 1964 και η εγκαθίδρυση της ειρηνευτικής δύναμης, διαμόρφωσαν νέες συνθήκες στο Νησί και άλλαξαν την αμερικανική προσέγγιση επί του ζητήματος. Ήταν μια περίοδος που ο συσχετισμός δυνάμεων στην Μέση Ανατολή ήταν υπέρ της Σοβιετικής Ένωσης και το εσωτερικό του NATO είχε διαταραχθεί από την ελληνοτουρκική ρήξη. Η έκρηξη ελληνοτουρκικού πολέμου εκείνη τη στιγμή θα ήταν σοβαρό πλήγμα για την Ατλαντική Συμμαχία.

Μετά από προπαρασκευή αμερικανικού σχεδίου, εγκαταστάθηκε στην Γενεύη ο προσωπικός απεσταλμένος του Αμερικανού Προέδρου, Dean Acheson, που έγινε ο άμεσος ρυθμιστής των συνομιλιών, με σκοπό την εξεύρεση λύσης ευθυγραμμισμένης με τις δυτικές επιδιώξεις. Μαζί του ήταν ο Μεσολαβητής Tuomioja, ο Έλληνας αντιπρόσωπος Δημήτρης Νικολαρεϊζης, και ο Τούρκος αντιπρόσωπος Nihat Erim. Απουσίαζαν εκπρόσωποι της Λευκωσίας.

Ο Τούρκος Αντιπρόσωπος εξέφρασε τις θέσεις του στον Acheson, δηλώνοντας πως πρέπει οι Συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου να εφαρμοστούν και η αναθεώρηση τους, θα χρειαστεί τη συμφωνία όλων των ενδιαφερόμενων μερών. Κατά τον Erim, σε περίπτωση ασυμφωνίας, η διχοτόμηση ήταν μονόδρομος. Υποστήριζε πως η Τουρκία περιβάλλεται από ελληνικά νησιά και πως η Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, θα ολοκλήρωνε αυτό το σχήμα. Ακόμα, η Τουρκία είχε χρέος να προστατέψει την Τουρκική κοινότητα. Η Ελληνική αντιπροσωπεία από την άλλη, υποστήριξε καθεστώς αδέσμευτης ανεξαρτησίας, με πλήρεις εγγυήσεις για την Τουρκική μειονότητα. Ωστόσο, μέσα από τις επαναλαμβανόμενες συνομιλίες, η ελληνική πλευρά υποχώρησε, και συζητούσε την παραχώρηση στρατιωτικής βάσης στην Τουρκία. Οι συνομιλίες συνεχίστηκαν όλο το καλοκαίρι του 1964, με τον Acheson να προτείνει διαφορετικές εκδοχές του σχεδίου, αλλά με κοινό γνώρισμα την παραχώρηση στρατιωτικής βάσης.

Το πρώτο σχέδιο, αφού πέρασε από την έγκριση του Προέδρου Johnson, υποβλήθηκε προς συζήτηση στις κυβερνήσεις Ελλάδας και Τουρκίας και όχι της Κύπρου. Κατά το πρώτο σχέδιο (Κρανιδιώτης, 2008, σελ. 213, Χριστοδουλίδης, 2021: σ. 232), οι Τούρκοι θα παραχωρούσαν Ένωση, που θα ήταν ευνοϊκή, για την Ατλαντική Συμμαχία, με δύο όρους: α) κυρίαρχη στρατιωτική βάση στο Νησί, ικανή να εμποδίσει τη χρήση του Νησιού ως βάση επιχείρησης κατά της Τουρκίας, β) και παραχώρηση του Καστελλόριζου, στους ίδιους. Το αρχικό αυτό σχέδιο, με το οποίο παραχωρούνταν το 4,1% του Νησιού, ενώ έγινε αμέσως δεκτό από την Τουρκία, απορρίφθηκε από την κυβέρνηση Παπανδρέου ως διχοτομικό.

Ο Acheson, προχώρησε στην διαμόρφωση δεύτερου σχεδίου, σύμφωνα με το οποίο, θα εκμισθώνονταν, για 50 έτη, έκταση στην περιοχή της Καρπασίας, που θα χρησιμοποιούνταν ως αεροναυτική βάση. Αυτή η εκδοχή αντιμετωπίστηκε με μεγαλύτερη διαλλακτικότητα από την πλευρά των Αθηνών. Σε μια πολύωρη συνάντηση στην Ελλάδα, ελληνική και ελληνοκυπριακή κυβέρνηση επεξεργάστηκαν το Δεύτερο Σχέδιο Acheson (Κρανιδιώτης, 2008: σ. 217). Από την σύσκεψη αποφασίστηκε, οι συνομιλίες στη Γενεύη να θεωρηθούν αναποτελεσματικές και να απορριφτούν τα Σχέδια, γιατί προκαλούν συγκαλυμμένη διχοτόμηση. Αποφασίστηκε ακόμα, να επιδιωχθεί λύση μέσω του ΟΗΕ, να δρομολογηθεί νέα προσφυγή στη Γενική Συνέλευση. Επιπλέον, κρίθηκε σκόπιμη η αμυντική ενίσχυση του Νησιού και η δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών για να ανακηρυχθεί η Ένωση την δέουσα στιγμή. Απέναντι στην σταθερή άρνηση του Μακαρίου και τον κίνδυνο του πολιτικού κόστους, που θα προξενούσε η αντίδραση της κοινής γνώμης, ο Γεώργιος Παπανδρέου, δέχθηκε την απόρριψη του Σχεδίου.

Στις 27 Ιουλίου, αποφασίστηκε η οριστική διακοπή των συνομιλιών και στις 30 Ιουλίου, η Βουλή των Αντιπροσώπων ενέκρινε ψήφισμα, σύμφωνα με το οποίο ο Κυπριακός λαός είναι αυτός που πρέπει να αποφασίσει για το μέλλον της Κύπρου²⁸.

28. «Η Βουλή των Αντιπροσώπων, ακραδάντως πιστεύουσα εις τας αρχάς της δημοκρατίας και της δικαιοσύνης, αι οποίαι περιέχονται εις τον Καταστατικόν Χάρτην των Ηνωμένων Εθνών [...] ομοφώνως ψηφίζει: Ο Κυπριακός λαός δέοντα αποφασίση ελευθέρως και αδεσμεύτως δια το μέλλον ολόκληρης της Νήσου...», Κρανιδιώτης, 2008, τόμος α' σελ. 221.

Οι διαβουλεύσεις στη Γενεύη συνεχίστηκαν, με διάφορες τροποποιήσεις του Σχεδίου. Το βασικό επιχείρημα της αμερικανικής πλευράς, τόσο προς την Ελλάδα, όσο και προς την Τουρκία, για την άμεση εξεύρεση λύσης, είναι ο σοβιετικός κίνδυνος (Τενεκίδης, 2009, σελ. 240). Η άρνηση του Μακαρίου να αποδεχθεί το σχέδιο και η ανάπτυξη επαφών με την Σοβιετική Ένωση, οδήγησαν την Ελληνική κυβέρνηση να επεξεργαστεί ένα σχέδιο πραξικοπηματικής Ένωσης, το οποίο βέβαια, δεν ευδοκίμησε. Ωστόσο, είναι ενδεικτικό, για να αντιληφθούμε την πίεση που είχε ασκήσει η στροφή της Λευκωσίας στη Μόσχα. Στις 9 Αυγούστου ο Khrushchev είχε αποστείλει θερμό τηλεγράφημα συμπαράστασης στον Μακάριο, για την κρίση της Τυλληρίας στην οποία θα αναφερθούμε. Ακόμα, προχώρησε σε επίσημες δηλώσεις στις οποίες εξέφραζε την πρόθεση της Σοβιετικής Ένωσης να επέμβει σε περίπτωση παραβίασης των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Κύπρου.

Η Αμερικανική αντίδραση ήταν άμεση. Ο Πρόεδρος Johnson, μέσω του Πρέσβη Labouisse και του Acheson, απηύθυνε στην Ελληνική Κυβέρνηση έκκληση εξεύρεσης λύσης. Ο Γεώργιος Παπανδρέου, κάλεσε τον Συνταγματάρχη Γρίβα να αποδεχθεί την εκμίσθωση στρατιωτικής βάσης, αλλά η τουρκική πλευρά είχε ήδη απορρίψει το Δεύτερο Σχέδιο.

Συμπερασματικά, με το Σχέδιο Acheson, σκιαγράφονταν διάφορα συμφέροντα και επιδιώξεις Αμερικής, Ελλάδας και Τουρκίας, και διαγράφονταν ο δρόμος προς την ικανοποίηση των περισσότερων με σειρά προτεραιότητας. Αν αποδεχθούμε πως η πλειοψηφία του Κυπριακού λαού, επιθυμούσε την Ένωση, όπως είχε εκφράσει πολλάκις, τότε το σχέδιο Acheson, εξυπηρετούσε το σκοπό αυτό καλύτερα από κάθε άλλο σχέδιο λύσης που είχε προταθεί ως τότε, εκτός των πλαισίων ΟΗΕ, και σαφώς καλύτερο από την εξέλιξη που ακολούθησε. Αν θεωρήσουμε όμως, ότι ο πόθος της πλειοψηφίας του κυπριακού λαού ήταν η ανεξαρτησία (απαλλαγή από τις εγγυήσεις στη βάση ενός ενιαίου και κυρίαρχου κράτους) σε ένα πλαίσιο λύσης όπως αυτό της έκθεσης Gallo Plaza, τότε στο σχέδιο Acheson, τα νόμιμα δικαιώματα των Ελληνοκυπρίων ως πλειοψηφίας, δεν λαμβάνονται υπόψιν. Ακόμα και οι πρόνοιες για εγγυήσεις υπέρ των Τουρκοκυπρίων, οι οποίοι είχαν ευθυγραμμιστεί με την τουρκική πολιτική, λαμβάνονται ερήμην τους. Η Κύπρος αντιμετωπίζεται ως *αεροπλανοφόρο* στο πλαίσιο του Ψυχρού πολέμου, ενώ αγνοούνται οι επιδιώξεις και βούληση του λαού της.

Έτσι, το Σχέδιο Acheson είναι ενδεικτικό παράδειγμα, σε μια συζήτηση περί της σχέσης διεθνοποίησης - αποδιεθνοποίησης. Αν

αντιπαραθέσουμε, το Σχέδιο που διαμορφώθηκε εντός του στενού κύκλου των Συμμάχων, με την απόφαση 4.3.1964 του Συμβουλίου Ασφαλείας, ως αποτέλεσμα της διεθνοποίησης, διαφαίνονται τα συμφέροντα και οι στόχοι που εξυπηρετούνται σε κάθε μία από τις δύο διαδικασίες.

β. Η κρίση των κόκκινων και η αποστολή Γρίβα

Παράλληλα με τις συνομιλίες στη Γενεύη, ξέσπασε και πάλι διακοινοτική σύγκρουση, που οδήγησε στα πρόθυρα ελληνοτουρκικού πολέμου και επηρέασε τις διαπραγματεύσεις που βρίσκονταν εν εξελίξει. Από τις συγκρούσεις του 1963, οι Τουρκοκύπριοι, είχαν σχηματίσει και διατηρούσαν τον θύλακο των Κόκκινων. Ο θύλακος αυτός, εκτεινόταν κατά μήκος του όρμου Κόκκινων - Μανσούρας, και περιλάμβανε αρκετά χωριά (Κρανιδιώτης, 2008: σ.239).

Για να συμπίεσουν την εστία αυτή, δυνάμεις της Εθνικής Φρουράς κατέλαβαν το ύψωμα Ακόνι, την νύχτα της 5ης προς 6η Αυγούστου, που κατείχε η Ειρηνευτική Δύναμη των Ηνωμένων Εθνών, με στόχο το Λωρόβουννο, που κατείχαν οι Τουρκοκύπριοι, και αποτελούσε στρατηγικό σημείο της περιοχής. Η δραστηριότητα αυτή έλαβε γρήγορα εκτεταμένες διαστάσεις. Η Κυπριακή Κυβέρνηση, καθοδηγούμενη από την Αθήνα, προσπάθησε να περιορίσει την κατάσταση. Ο Στρατηγός Γρίβας και ο αρχηγός της Εθνικής Φρουράς, Στρατηγός Καραγιάννης, βρίσκονταν στην Αθήνα, για την επεξεργασία του Σχεδίου Acheson.

Οι Γρίβας και Καραγιάννης επέστρεψαν από την Αθήνα, και παρά τις οδηγίες που είχαν, διέταξαν την κατάληψη του υψώματος Λωρόβουνου. Πράγματι, το ύψωμα καταλήφθηκε και οι Τουρκοκύπριοι κινήθηκαν βορειότερα. Ο Γρίβας τότε διέταξε την κατάληψη ολόκληρου του θυλάκου. Το πρωί της 8ης Αυγούστου, τουρκικά στρατιωτικά αεροπλάνα, άρχισαν ένα σφοδρό βομβαρδισμό της περιοχής. Ο Γρίβας επέμεινε στην επιχείρηση κατάληψης των Κόκκινων. Ο Γεώργιος Παπανδρέου απέστειλε μήνυμα στον Μακάριο, που έλεγε «άλλα συμφωνούμεν και άλλα πράττετε» και προέτρεπε παύση των επιχειρήσεων, παράλληλα ο Γρίβας υπέβαλλε παραίτηση. Η κατάσταση εκτροχιάστηκε όταν το βράδυ 8ης προς 9η Αυγούστου έξι τουρκικά πολεμικά πλοία, παραβίασαν τα κυπριακά χωρικά ύδατα, ενώ οι βομβαρδισμοί συνεχίζονταν, στην περιοχή της Τηλλυρίας.

Παράλληλα, συγκλήθηκε Συμβούλιο Ασφαλείας, στη Νέα Υόρκη, με στόχο να εξεταστεί η κατάσταση. Στην Αθήνα το Υπουργικό Συμβούλιο αποφάσισε, να πετάξει σμήνος F-104 πάνω από τη Λευκωσία με σκοπό την τόνωση του ηθικού του Κυπριακού λαού, να δοθούν οδηγίες για παύση των εχθροπραξιών, μετά από συντονισμένη επίθεση για την κατάληψη του θύλακα. Ο Έλληνας Πρωθυπουργός, απέρριψε την παραίτηση Γρίβα, ο οποίος πράγματι επέστρεψε στα καθήκοντά του. Σε συνάντηση του Πρωθυπουργού με τον Νίκο Κρανιδιώτη, ο Γεώργιος Παπανδρέου, διαμαρτυρήθηκε έντονα, επιρρίπτοντάς ευθύνες για την κατάσταση στον Αρχιεπίσκοπο. Κατηγόρησε τον Μακάριο, για υποκίνηση βίας με σκοπό, την υπονόμευση των τρεχουσών συνομιλιών.

Η Κυπριακή Κυβέρνηση, δήλωσε μέσω διακοίνωσης που απέστειλε με τον Αμερικανό πρέσβη στην Κύπρο, στην Τουρκία, ότι αν δεν σταματήσουν οι εχθροπραξίες μέχρι τις 13:30' της ίδιας μέρας, η Εθνική Φρουρά θα εξαπέλυε επίθεση εναντίον των τουρκοκυπριακών χωριών. Έτσι, ο βομβαρδισμός σταμάτησε.

Ο Πρόεδρος του Συμβουλίου Ασφαλείας, Sivert Nielsen απέστειλε τηλεγραφήματα σε Ινονι και Μακάριο. Ζητούσε από την Άγκυρα να σταματήσει τον βομβαρδισμό και τη χρήση βίας, ενώ από την Κυπριακή κυβέρνηση, να παύσει το πυρ. Στο Συμβούλιο υπεβλήθη αγγλοαμερικανικό σχέδιο ψηφίσματος, με το οποίο ζητούνταν κατάπαυση του πυρός από όλα τα μέρη. Προέτρεπε, τους ενδιαφερόμενους να συνεργαστούν στενά με την Ειρηνευτική Δύναμη, για την αποκατάσταση της ειρήνης. Ύστερα από παρέμβαση του Κύπριου Αντιπροσώπου του Συμβουλίου, προστέθηκε στο κείμενο μνεία των τριών προηγούμενων αποφάσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας 4.3.1964, 14.3.1964 και 21.6.1964. Με τις παραπάνω προσθήκες, εκδόθηκε στις 9.8.1964 το νέο Ψήφισμα (Κρανιδιώτης, 2008: σ. 246) (Resolution 193 (1964)) (Χρυσοστομίδης, 1994: σ. 101).

Στις 11 Αυγούστου σε νέα σύσκεψη, μετά το ψήφισμα 193, αποφασίστηκε ο τερματισμός των επιχειρήσεων και σε περίπτωση τουρκικής πρόκλησης, περιορισμός σε τοπική άμυνα, ενώ σε περίπτωση τουρκικής απόβασης, θα γινόταν έναρξη γενικής επίθεσης εναντίον των Τουρκοκυπριακών θυλάκων.

γ. Ελληνοτουρκικός διάλογος

Ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών Σταύρος Κωστόπουλος άρχισε τον Μάιο του 1965, στο Λονδίνο, μετά από αμερικανική πίεση (Τενεκίδης, 2009: σ. 377), διάλογο με την Τουρκική Κυβέρνηση. Οι συνομιλίες συνεχίστηκαν και το καλοκαίρι του ίδιου έτους στην Αθήνα. Την κυβέρνηση Παπανδρέου είχε διαδεχθεί η κυβέρνηση Στεφανόπουλου, η οποία είχε διαβεβαιώσει την κυβέρνηση της Λευκωσίας, ότι ο διάλογος βασίζεται στην ιδέα της Ένωσης και στο ψήφισμα 186/4.3.1964, και ήταν άρα στο πλαίσιο του ΟΗΕ. Η Κυπριακή Κυβέρνηση θεωρούσε πως ο ελληνοτουρκικός διάλογος εκτροχιάζει το Κυπριακό, από την τροχιά της διεθνοποίησης, που μέσω αυτής θα πετύχαινε την αδέσμευτη ανεξαρτησία. Δεδομένης της ισχυρότερης θέσης που είχε η Τουρκία στο διεθνές σύστημα, ο απευθείας διάλογος θα ήταν εις βάρος της ελληνοκυπριακής πλευράς.

Ο διάλογος ξεκίνησε σε επίπεδο Υπουργών Εξωτερικών με τον, Ιωάννη Τούμπα και τον İhsan Sabri Çağlayangil, και συνεχίστηκε σε επίπεδο πρεσβευτών (Κρανιδιώτης, 2008: σ.382). Η Τουρκική πλευρά διεκδικούσε τη διατήρηση καθεστώτος ανεξαρτησίας στην Κύπρο, με κατοχύρωση δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων ή την υιοθέτηση ενός είδους συγκυριαρχίας Ελλάδας - Τουρκίας. Η Ελληνική πλευρά, υποστήριζε μια μορφή ένωσης Ελλάδας – Κύπρου και πρότεινε την παραχώρηση, στο πλαίσιο ενός νατοϊκού καθεστώτος, της στρατιωτικής βάσης της Δεκέλειας που ανήκε στην Βρετανία. Μια σκέψη, που απορρίφθηκε από την Τουρκική πλευρά, καθώς εκείνη επιθυμούσε πλήρη παραχώρηση της κυριαρχίας κάποιας βάσης.

Στις 17 Δεκεμβρίου 1966, συναντήθηκαν οι δύο Υπουργοί Εξωτερικών, στο Παρίσι. Υπέγραψαν Πρωτόκολλο, σύμφωνα με το οποίο το Κυπριακό τοποθετούνταν στα πλαίσια ελληνοτουρκικού διαλόγου. Κατά τη διάρκεια αυτής της συνάντησης, επαναδιατυπώθηκαν οι παραπάνω θέσεις οι οποίες συμπεριλήφθηκαν στο Πρωτόκολλο. Η κυβέρνηση Στεφανόπουλου παραιτήθηκε δύο μέρες μετά, λόγω της εσωτερικής πολιτικής κρίσης στην Ελλάδα, και οι συνομιλίες διακόπηκαν.

Κεφάλαιο 3ο

Η τουρκική εισβολή του 1974 και οι διεθνείς αντιδράσεις

3.1. Γενικές Παρατηρήσεις

Την διακοπή του ελληνοτουρκικού διαλόγου, ακολούθησε λίγο μετά το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου 1967, οι πρωταγωνιστές του οποίου, όντες απομονωμένοι τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό επεδίωκαν να αυξήσουν το γόητρό τους και να εξασφαλίσουν την αμερικανική φιλία. Έτσι, αναζητήθηκε λύση στο Κυπριακό, ως καίριο ζήτημα της ατζέντας της εξωτερικής πολιτικής που είχε ταλανίσει διαχρονικά τις ελληνικές κυβερνήσεις. Η αμερικανική πλευρά είχε ενθαρρύνει το καθεστώς προς αυτή την κατεύθυνση. Στη συνάντηση Υπουργών του NATO, λίγο μετά τον Αραβοϊσραηλινό πόλεμο, Ελλάδα και Τουρκία ανανέωσαν τις επαφές τους, με αποτέλεσμα τη συνάντηση στην Αλεξανδρούπολη, στις 9 Σεπτεμβρίου 1967. Η αποτυχία των διαπραγματεύσεων ήταν παταγώδης. Η Τουρκία εκμεταλλεύτηκε την διπλωματική αδυναμία της Ελλάδας και αύξησε τις διεκδικήσεις της.

Τον Νοέμβριο του 1967 έλαβαν χώρα τα επεισόδια της Κοφίνου. Αποτέλεσμα των επεισοδίων ήταν μια σοβαρή πολιτική κρίση, επανάληψη της απειλής εισβολής της Τουρκίας. Ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ, απηύθυνε έκκληση για τερματισμό των συγκρούσεων, ενώ η αντίδραση της Αμερικής υπήρξε αμεσότερη. Ο Υφυπουργός Άμυνας Cyrus Vance ανέλαβε τις συνομιλίες μεταξύ Αθήνας και Άγκυρας. Ακολούθησε η επιστροφή Γρίβα και η σταδιακή αποχώρηση των Ελληνικών στρατευμάτων από την Κύπρο (Κρανιδιώτης, 2008, τόμος α': σ. 454-478).

Στις 22 Δεκεμβρίου ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών επανέλαβε τις θέσεις του μέσω του ψηφίσματος 244/1967 (Resolution 244 (1967)), με το οποίο επαναβεβαίωνε το ψήφισμα 186/4.3.1964. Επιπλέον, με το ψήφισμα 247 της 18ης Μαρτίου 1968 (Resolution 247 (1968)), το Συμβούλιο Ασφαλείας, επιβεβαίωσε τα προηγούμενα Ψηφίσματα και κυρίως την απόφαση για τις «καλές υπηρεσίες» του Γενικού Γραμματέα, άνοιξε την οδό για τις ενδοκυπριακές διαπραγματεύσεις, που άρχισαν για πρώτη φορά τον Ιούνιο του 1968. Οι συνομιλίες, παρόλο που προχωρούσαν βραδέως, ανάδειξαν σημεία επαφής των δύο πλευρών, προσέκρουαν όμως στο ζήτημα της τοπικής αυτοδιοίκησης, καθιστώντας τον διάλογο στάσιμο.

Τα τρία αυτά σημεία κρίνονται ως τα πλέον αξιοσημείωτα γεγονότα των ετών που ακολούθησαν την διακοινοτική σύγκρουση του 1963-1964, μέχρι τα οδυνηρά γεγονότα του 1974, ως προς την επανεπεξεργασία του Κυπριακού ζητήματος, τόσο σε διεθνές επίπεδο όσο και σε αυτό, του απευθείας διαλόγου Ελλάδας - Τουρκίας

3.2. Η τουρκική εισβολή

Το πρωί της Δευτέρας 15 Ιουλίου 1974, Κυπριακό Προεδρικό Μέγαρο δέχθηκε επίθεση τεθωρακισμένων και αρμάτων μάχης. Το νέο καθεστώς της Αθήνας, είχε συντελέσει πραξικόπημα εναντίον της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η εντολή είχε δοθεί από τον Ταξίαρχο Ιωαννίδη, τον Αρχηγό του Γενικού Επιτελείου Στρατηγό Μπονάνο προς τον Ταξίαρχο Γεωργίτη (Παπαχελάς, 2022, *Ένα σκοτεινό δωμάτιο*: σ.243 - 285). Ο Μακάριος κατάφερε να διαφύγει εγκαίρως από το κτήριο αλλά και από το Νησί. Στις 19 Ιουλίου ο Αρχιεπίσκοπος κατήγγειλε στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, το στρατιωτικό καθεστώς της Αθήνας για παραβίαση της ανεξαρτησίας και της κυριαρχίας της Κύπρου.

Στις 20 Ιουλίου ξεκίνησε η τουρκική απόβαση. Οι Εθνοφρουροί και οι δυνάμεις της ΕΛΔΥΚ προέβαλαν αντίσταση. Η γραμμή άμυνας των βόρειων κυπριακών ακτών υπήρξε απογυμνωμένη. Οι ένοπλες δυνάμεις της Αθήνας, με ευθύνη της Δικτατορίας, δεν ήταν σε θέση να συνδράμουν στην απόκρουση της επίθεσης, και να ανταποκριθεί έτσι η Ελλάδα ως Εγγυήτρια Δύναμη. Παράλληλα, οι κυβερνήσεις Ελλάδος και Κύπρου συγκάλεσαν το Συμβούλιο Ασφαλείας, το οποίο ενέκρινε ομόφωνα το ψήφισμα 353/20.7.1974, με το οποίο ζητούσε την άμεση κατάπαυση πυρός και την αποχώρηση των ξένων στρατευμάτων από το Νησί (Κρανιδιώτης, 2008, τόμος β': σ. 405). Με την απόφαση αυτή, το Σ.Α. θεωρεί πως δεν πρόκειται για τοπική σύγκρουση αλλά πως αποτελεί απειλή για τη διεθνή ειρήνη, και καλεί για αποκατάσταση της τάξης, σύμφωνα με το Ψήφισμα 186/4.3.1964. Παρόλαυτά η Άγκυρα αρνούσαν να συνεργαστεί. Ο Ecevit βλέποντας ότι η Ελλάδα δεν έχει αντιδράσει δυναμικά, επέμεινε στα αρχικά του σχέδια.

Η Τουρκία αρνήθηκε να συμμορφωθεί και με το ψήφισμα υπ' αρ. 357 της 14ης Αυγούστου, που επαναλάμβανε τις θέσεις του 353/20.7.1974, 354/23.7.1974 και 355/1.8.1974, και συνέχισε τις κατακτητικές επιχειρήσεις²⁹. Μάλιστα, επειδή κατά τη διάρκεια της τουρκικής επίθεσης, επλήγησαν σημεία όπου βρίσκονταν δυνάμεις της Ειρηνευτικής Δύναμης, με το ψήφισμα 359/15.8.1974, ζητούνταν σεβασμός και αποφυγή κάθε ενέργειας που θα μπορούσε να θέσει σε

κίνδυνο την ασφάλεια των στρατιωτών της διεθνούς δύναμης (Resolution 359 /15.8.1974).

Παρά τα αλληπάλληλα ψηφίσματα, που καταδίκάζαν την Τουρκική εισβολή, η Κύπρος βομβαρδιζόταν. Στις 14 Αυγούστου 1974, εξαπολύθηκε ο Αττίλας II. Το Συμβούλιο Ασφαλείας συνήλθε και στις 16 Αυγούστου ενέκρινε το υπ' αρ. 360 Γαλλικό Σχέδιο Ψηφίσματος, το οποίο ζητούσε άμεση αποχώρηση όλων των στρατευμάτων που δεν βρίσκονταν εκεί βάσει διεθνών συμφωνιών, και καλούσε τα ενδιαφερόμενα μέρη να ξεκινήσουν άμεσα διαπραγματεύσεις με σκοπό την αποκατάσταση της ειρήνης. Ύστερα από συνεχείς πιέσεις από τον ΟΗΕ και τις ΗΠΑ, η Τουρκία δέχθηκε την κατάπαυση πυρός, στις 16 Αυγούστου.

Σε μια προσπάθεια αποτίμησης των γεγονότων του 1974, ο μελετητής θα συνειδητοποιήσει πως, τη ρίζα της τουρκικής πράξης, αποτελεί η διαχρονική απειλή της εισβολής. Έπειτα από μια μακροχρόνια προπαρασκευή, η Τουρκία με το πρόσχημα της «αποκατάστασης της τάξης» εξαπέλυσε σφοδρή επίθεση εναντίον της Κύπρου, αφού το καθεστώς της Αθήνας, της πρόσφερε την αφορμή σε *ασημένιο δίσκο*³⁰.

Σύμφωνα με την παράγραφο 5, του ψηφίσματος 353/20.7.1974, συγκλήθηκε Τριμερής Διάσκεψη με τη συμμετοχή των τριών Εγγυητριών Δυνάμεων Ελλάδας, Τουρκίας, Βρετανίας, με απουσία της Κυπριακής Κυβέρνησης, στη Γενεύη στις 25 Ιουλίου 1974. Την ελληνική εκπροσώπηση είχε αναλάβει ο Γεώργιος Μαύρος, Αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης και Υπουργός Εξωτερικών, την τουρκική ο Υπουργός Εξωτερικών Turan Güneş και το Ηνωμένο Βασίλειο ο Υπουργός Εξωτερικών James Callaghan.

29. Resolution 353 (1974) / [adopted by the Security Council at its 1781st meeting], of 20 July 1974, Resolution 354 (1974) / [adopted by the Security Council at its 1783rd meeting], of 23 July 1974, Resolution 355 (1974) / [adopted by the Security Council at its 1789th meeting], of 1 August 1974.

30. Τενεκίδης, 2009, σελ.247 & παρ. 71, σελ. 315, συζήτηση μεταξύ Gallo Plaza και Ismet Inonu.

Με την έναρξη των συνομιλιών, ο Güneş δήλωσε ότι η Τουρκία δεν δεσμεύεται τη συμφωνία εκχειρίδας και προσπάθησε να μεταθέσει τη συζήτηση από την κατάπαυση πυρός, στη λύση του Κυπριακού. Ο Μαύρος διαμαρτυρήθηκε υποστηρίζοντας πως ο σκοπός της Διάσκεψης είναι η εκτέλεση των αποφάσεων που περιέχονται στο 353 Ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας, και δεν έχει νομικό δικαίωμα να συζητήσει την ουσία του Κυπριακού. Παρέθεσε αναλυτικά τις παραβιάσεις της τουρκικής πλευράς και ζήτησε συμμόρφωσή της προς το περιεχόμενο του Ψηφίσματος. Καθώς ο Güneş παρέμενε αμετακίνητος, ο Callaghan παρενέβη και πρότεινε δημιουργία μιας ουδέτερης ζώνης 600 μέτρων, η οποία θα επιτηρείται από τις δυνάμεις του ΟΗΕ. Ο Güneş απέρριψε την πρόταση, δηλώνοντας πως δεν αποδέχεται ανάμειξη των δυνάμεων ΟΗΕ.

Οι συνομιλίες διακόπηκαν προσωρινά, ώστε κάθε πλευρά να επεξεργαστεί την κατάσταση με την κυβέρνησή της. Οι Αντιπροσωπείες επανήλθαν στις 30 Ιουλίου, και αφού εξέτασαν την έκθεση που προέκυψε από μικτή επιτροπή εμπειρογνομόνων, υπέγραψαν στις 30 Ιουλίου, τη Διακήρυξη της Γενεύης. Αντίθετα με το ψήφισμα 353, στη Διακήρυξη, γινόταν αποδεκτή η παραμονή των Τουρκικών Δυνάμεων στα κατεκτημένα εδάφη, και οι κυπριακές δυνάμεις υποχρεούνταν να αποχωρήσουν από του θυλάκους που είχαν καταλάβει. Δημιουργούνταν ζώνη ασφαλείας, η οποία θα μετατρέπονταν σε γραμμή διχοτόμησης. Η αποτυχία της πρώτης φάσης διαπραγμάτευσης της Γενεύης προοικονομούσε την πορεία της δεύτερης. Η Τουρκία ασφαλώς πλέον πίσω από τη Διακήρυξη και την κατάπαυση πυρός είχε το περιθώριο να ενισχύσει τις δυνάμεις της.

Στις 9 Αυγούστου ξεκίνησε η δεύτερη φάση της Διάσκεψης, με τη συμμετοχή του Γλαύκου Κληρίδη και του Rauf Denktaş. Ο Κληρίδης υποστήριζε μία λύση στη βάση μιας ανεξάρτητης και κυρίαρχης Κυπριακής Δημοκρατίας. Από την άλλη ο Denktaş, πρότεινε την δημιουργία μιας Τουρκοκυπριακής αυτόνομης ζώνης, μέσα σε ένα ομοσπονδιακό κράτος. Το χάσμα ήταν εξαιρετικά βαθύ και δεν θα μπορούσε να γεφυρωθεί. Η δεύτερη φάση συνομιλιών ξεκίνησε μέσα σε βαρύ κλίμα προστριβών. Ο Denktaş αρνούνταν να δεχθεί ότι ο Κληρίδης συμμετείχε ως Πρόεδρος της Κυπριακής Κυβέρνησης, και επέμενε να συμμετέχει ως εκπρόσωπος της ελληνοκυπριακής κοινότητας. Ακόμα ο Denktaş, δήλωσε πως αφού είχα καθοριστεί η «γραμμή σταθεροποίησης» (ουδέτερης ζώνης) και είχε εξεταστεί το ζήτημα των αιχμαλώτων, οι συνομιλίες μπορούσαν να συνεχιστούν χωρίς την παρουσία των Τουρκοκυπρίων. Η τουρκικές απόψεις απορρίφθηκαν από την ελληνική

πλευρά και η Τουρκική αντιπροσωπεία αποχώρησε (Παπαχελας, *Ένα σκοτεινό δωμάτιο*, 2022: σ. 524-525).

Μετά από μεσολάβηση του Callaghan, οι συνομιλίες επανακινήθηκαν. Ο Κληρίδης, υποστήριζε πως τα μέλη της Διάσκεψης δεν είχαν κανένα δικαίωμα να συζητούν ή να μεταβάλλουν με οποιονδήποτε τρόπο τη διακυβέρνηση και τη συνταγματική συνθήκη του Νησιού. Ως Εγγυήτριες όφειλαν να εργαστούν για την αποκατάσταση της ειρήνης και την επαναλειτουργία του Συντάγματος του 1960. Ο Güneş διαφώνησε και επέμεινε ότι σκοπός της Διάσκεψης ήταν να αναδιαρθρώσει τη δομή της Κυπριακής Πολιτείας, και να επιβληθεί νέο σύνταγμα. Πρότεινε τη δημιουργία ομόσπονδου κράτους, και ζήτησε έγκριση εκ των προτέρων για σχέδια που θα κατατεθούν στην Διάσκεψη, όχι προς συζήτηση αλλά προς αποδοχή (Κρανιδιώτης, 2008, τόμος β': σ.452). Πράγματι ο Denktaş υπέβαλλε συγκεκριμένες προτάσεις, οι οποίες απορρίφθηκαν από την ελληνική πλευρά. Ομοίως, απορρίφθηκε και το σχέδιο Κληρίδη (Κληρίδης, 1988: σ.489) από την Τουρκική Αντιπροσωπεία. Η Διάσκεψη τερματίστηκε χωρίς αποτέλεσμα στις 14 Αυγούστου, και αμέσως ξεκίνησε η δεύτερη τουρκική επίθεση, χωρίς να συναντήσει ουσιαστική αντίδραση, καταλαμβάνοντας το 38,2% του Κυπριακού εδάφους.

3.3. Η δράση των διεθνών οργάνων

Στο σημείο αυτό θα εξεταστεί η δράση των διεθνών οργάνων, ως προς την αντιμετώπιση των γεγονότων της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο. Όπως σημειώνει ο Γιώργος Τενεκίδης, κανένα διεθνές όργανο δεν αναγνώρισε την πράξη της Τουρκίας ως *επιθετική πράξη* (aggression), σύμφωνα με τον ορισμό που δόθηκε από την Ειδική Επιτροπή της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών και περιλαμβάνεται στο ψήφισμα 3314 (General Assembly resolution 3314 (XXIX)/14.12.1974). Ως *επιθετική ενέργεια* ορίζεται η χρήση ένοπλης βίας από ένα κράτος κατά της κυριαρχίας, της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας άλλου κράτους ή με άλλο τρόπο ασυμβίβαστο προς τον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Μάλιστα, το κείμενο περιλαμβάνει ως επεξηγηματική σημείωση ότι «ο όρος κράτος χρησιμοποιείται χωρίς να προδικάζει το θέμα της αναγνώρισής του...», εννοώντας ότι η πράξη εξακολουθεί να θεωρείται *επιθετική ενέργεια*, ακόμα και αν το επιτιθέμενο κράτος, δε αναγνωρίζει το κράτος που δέχεται την επίθεση (Τενεκίδης, 2009: σ. 316, παρ. 75).

Μετά την εισβολή και παραβίαση των αποφάσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας, είχαν εκμηδενιστεί οι ενέργειες των Ηνωμένων Εθνών για την εξεύρεση ειρηνικής λύσης. Ο Γενικός Γραμματέας του Οργανισμού Δρ. Kurt Waldheim, πραγματοποίησε επίσκεψη σε Αθήνα, Λευκωσία και Άγκυρα στο τέλος του Αυγούστου με σκοπό να βολιδοσκοπήσει την κατάσταση και να προτείνει επανάληψη των συνομιλιών. Αποτέλεσμα των συναντήσεων ήταν το Ψήφισμα 361/30.8.1974, το οποίο επαναβεβαίωνε όλα τα προηγούμενα ψηφίσματα και καλούσε τα ενδιαφερόμενα μέρη να εργαστούν ώστε να επιτραπεί σε όσους επιθυμούν να επιστρέψουν στις εστίες τους. (Κρανιδιώτης, 2008, τόμος β': σ. 507).

Η Κυπριακή Κυβέρνηση, κατέθεσε την πρώτη προσφυγή στην Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στις 19 Σεπτεμβρίου 1974, κατά της Τουρκικής Κυβέρνησης για τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που διέπραξαν και συνέχιζαν να διαπράττουν τα τουρκικά στρατεύματα *«αποτελώντας βαρύ πλήγμα κατά της ομοιογένειας της Ευρωπαϊκής Κοινωνίας»* (Τενεκίδης, 2009, σ. 267, παρ. 92, σ. 318). Η κυβέρνηση επικαλέστηκε τη Σύμβαση της Ρώμης του 1950, περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων³¹.

Αποκρούοντας τα τουρκικά επιχειρήματα που προβλήθηκαν κατά τη διαδικασία (Τενεκίδης, 200:, σ. 267 – 270), η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, εξέδωσε προδικαστική απόφαση στις 13.7.1976, κηρύσσοντας τις υπ' αρ. 6780/74 και 6950/75 προσφυγές της Κυπριακής Δημοκρατίας αποδεκτές. Άνοιξε έτσι ο δρόμος για περαιτέρω εξέταση των μαρτυριών των προσφυγών. Συγκροτήθηκε Επιτροπή, η οποία ξεκίνησε έρευνα, χαρακτηριστικό της οποίας είναι ότι το μέγεθος των καταγγελιών ήταν τέτοιο που δεν επέτρεπε τον έλεγχο του συνόλου τους. Έτσι, εξετάστηκαν ενδεικτικές περιπτώσεις καταθέσεων.

31. Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, Ρώμη 1950.

Μετά το τέλος της έρευνας, η Επιτροπή έκρινε ότι η Τουρκία παραβίασε τις κυριότερες διατάξεις της Σύμβασης περί Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Θεμελιωδών Ελευθεριών. Η Έκθεση της Επιτροπής που εγκρίθηκε στις 10 Ιουλίου 1976, αποτελεί ιστορικό κείμενο, καθώς αποσαφηνίζει τα γεγονότα και παρέχει στο θύμα της εισβολής ένα ισχυρό νομικό εργαλείο, ώστε να αποφύγει επιβαλλόμενες λύσεις και να διεκδικήσει στο μέλλον τα δικαιώματά του.

Τέλος, στη δραστηριότητα των διεθνών οργάνων μετά την εισβολή, είναι χρήσιμη η αναφορά στη συζήτηση που έλαβε χώρα κατά την 29η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, στις 29 Οκτωβρίου 1974. Μιλώντας ενώπιον της Πολιτικής Επιτροπής, ο Αντιπρόσωπος των Τουρκοκυπρίων Vedat Celik υποστήριξε πως η τουρκική επέμβαση ήταν αποτέλεσμα της χρόνιας επιδίωξης των Ελλήνων για Ένωση. Απαντώντας ο Πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων, Τάσος Παπαδόπουλος, δήλωσε πως η ελληνοκυπριακή πλευρά όχι απλώς δεν έκρυψε τον στόχο της Ένωσης αλλά διεξήγαγε ένοπλο αγώνα εναντίον του αποικιοκρατικού καθεστώτος και απευθύνθηκε στα Ηνωμένα Έθνη για την πραγματοποίηση του σκοπού αυτοδιάθεσης - ένωσης. Η Γενική Συνέλευση ενέκρινε ομόφωνα την 1η Νοεμβρίου 1974, το υπ' αρ. 3212 Ψήφισμα, κύριες πρόνοιες του οποίου ήταν ο σεβασμός στην κυριαρχία, ανεξαρτησία και του αδεσμεύτου της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ζητούσε αποχώρηση των ξένων στρατευμάτων, επιστροφή των προσφύγων στις εστίες τους και παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας (Κρανιδιώτης, 2008, τόμος β': σ. 534-535).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το Κυπριακό μέσα στην πολυπλοκότητα του, παρουσιάζει μία οξεία μορφή διαλεκτικής σχέσης μεταξύ «διεθνοποίησης – αποδιεθνοποίησης», που δεν συναντάται σε άλλη περίπτωση. Στην παρούσα μελέτη η έννοια της διεθνοποίησης, χρησιμοποιείται υπό την έννοια της άσκησης προσφυγής σε ένα διεθνές όργανο (είτε είναι πολιτικό όπως το Συμβούλιο Ασφαλείας, είτε δικαστικό όπως το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, είτε οιονεί δικαστικό όπως η Επιτροπή του ΟΗΕ), με σκοπό την υποβολή μιας διαμάχης για την εξέταση και την λήψη μέτρων σχετικά με αυτή.

Στην πραγματικότητα, οι όροι *διεθνοποίηση* – *αποδιεθνοποίηση* αφορούν συνθήκες συνεχώς μεταβαλλόμενες. Το 1954 υπήρξε έτος ορόσημο για την πορεία του Κυπριακού, αφού κατατέθηκε για πρώτη φορά προσφυγή στον ΟΗΕ, από την κυβέρνηση Παπάγου, υιοθετώντας την πολιτική, της διεθνοποίησης του αιτήματος των Κυπρίων για ένωση με την Ελλάδα. Έξι χρόνια μετά γεννήθηκε η Κυπριακή Δημοκρατία.

Στα πλεονεκτήματα της διεθνοποίησης υπέρ ενός κράτους που σέβεται το διεθνές δίκαιο και δέχεται την επιθετική συμπεριφορά άλλου κράτους μπορεί, να συμπεριληφθεί η αποφυγή του κινδύνου επιβολής του ισχυρότερου. Σε μια διμερή διαπραγματεύση, δεν είναι δεδομένο ότι τυχόν επίκληση του Διεθνούς Δικαίου θα βρει ανταπόκριση, δεν αποκλείονται οι πιέσεις και η χρήση αθέμιτων μέσων. Σε ένα πλαίσιο πολυμερούς διπλωματίας, ενώπιον μίας ενήμερης κοινής γνώμης που προσδοκά την εφαρμογή του Δικαίου ασκείται μεγαλύτερη πίεση. Ακόμα, η διεθνοποίηση κατά την επίλυση των διαφορών αποκλείει την χρήση βίας αφού οι επιθετικές ενέργειες βρίσκονται εκτός νόμου (Καταστατικός Χάρτης άρθρο 1παρ. 1, 2 και 4).

Ασφαλώς υπάρχουν αδυναμίες στους διεθνείς μηχανισμούς. Τα ψηφίσματα και οι αποφάσεις του ΟΗΕ δεν καταλήγουν πάντα σε μέτρα εξ αναγκασμού και κυρώσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η τότε Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Στρασβούργου, όπου η τελική απόφαση λαμβανόταν από την εξ Υπουργών Επιτροπή, όργανο με κατεξοχήν πολιτικό χαρακτήρα, ο οποίος θα μπορούσε να επηρεάσει το αποτέλεσμα. Η Επιτροπή αντικαταστάθηκε το 1998, από το περισσότερο νηφάλιο, Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ), που διέπεται από αυστηρά νομικούς κανόνες και στελεχώνεται από ανεξάρτητους δικαστές. Ως αποτέλεσμα προέκυψαν πιο θετικές για το Κυπριακό αποφάσεις, όπως η απόφαση Λοϊζίδου κατά

Τουρκίας (Case of Loizidou v. Turkey, 15318/89, 25 March 1995), ή η απόφαση του 2001 επί της διακρατικής προσφυγής της Κύπρου κατά Τουρκίας (Case Cyprus v. Turkey, 25781/94, 10 May 2001) και η μετέπειτα του 2014, περί της δίκαιης ικανοποίησης, επί της ίδιας διακρατικής. Ωστόσο, η Τουρκία βοηθήθηκε ουσιαστικά, οικειοποιούμενη την περιουσία των εκτοπισμένων, δια μέσου της θέσπισης της Επιτροπής Ακίνητης Περιουσίας (Immoveable Property Commission), κατόπιν σχετικής καθοδήγησης από το Συμβούλιο της Ευρώπης.

Στην περίπτωση του Κυπριακού επιχειρήθηκαν έντονες προσπάθειες αποδιεθνοποίησης, γεγονός που έχει βέβαια άμεση συνάρτηση με το πολύ συγκεκριμένο διεθνές σύστημα της ιστορικής συγκυρίας. Ο Ψυχρός Πόλεμος απαιτούσε την ένταξη εντός του ενός εκ των δύο πόλων, από περιοχές εξαιρετικά απομακρυσμένες από τα κέντρα αποφάσεων, πόσο μάλλον, από μια περιοχή υψηλής γεωστρατηγικής σημασίας. Η Νοτιοανατολική πτέρυγα του NATO, συνταράχθηκε πολλαπλώς από το Κυπριακό. Αυτός είναι και ο λόγος που ΗΠΑ και Μ. Βρετανία είναι παραδοσιακοί πολέμιοι της διεθνοποίησης του ζητήματος. Η ζωνή αντίδραση των Δυτικών δυνάμεων στις προσπάθειες διεθνοποίησης, ερμηνεύεται από την πρόθεση να λυθεί το ζήτημα με γνώμονα τα *δυτικά συμφέροντα*, μακριά από τους γενικά παραδεκτούς κανόνες του Διεθνούς Δικαίου αλλά και μακριά από την κριτική και απειλητική ματιά της ΕΣΣΔ. Βέβαια, ενώ το συμφέρον του NATO στην ανατολική μεσόγειο επιτάσσει ομαλότητα και ειρήνη, μια λύση εις βάρος της συντριπτικής πλειοψηφίας του Νησιού δεν την εξασφαλίζει.

Η Κύπρος πέτυχε μέσω των ψηφισμάτων, των αποφάσεων και των εκθέσεων των διεθνών οργάνων να αποσαφηνιστεί από νομική άποψη το πρόβλημα, συγκροτώντας απαντήσεις στη στρεψοδικία του αντιδίκου και να θεμελιωθεί μια νομική απαίτηση για το παρόν και το μέλλον της περιοχής. Ακόμα, δημιουργήθηκε αφετηρία για μελλοντικό διάλογο ανάμεσα στις δύο κοινότητες. Αυτοί είναι και οι λόγοι που η Ελληνοκυπριακή πλευρά επέλεξε τη διεθνοποίηση.

Όπως σημειώθηκε *διεθνοποίηση - αποδιεθνοποίηση* είναι δύο όροι που κατέχουν διαφορετικό περιεχόμενο ανά χρονικές περιόδους. Ο πόθος της Ένωσης συναντάται από την περίοδο της αποικιοκρατίας και η συγκρότηση της Κυπριακής Δημοκρατίας το 1960, δεν είναι πολύ μακριά από την εποχή της Μεγάλης Ιδέας, όσο και αν αυτή πληγώθηκε από τη Μικρασιατική καταστροφή. Έτσι, οι Κύπριοι προχώρησαν στην διεκδίκηση του αιτήματός τους απευθυνόμενοι σε ένα διεθνές όργανο.

Ακριβώς η στάση αυτή της Κύπρου, να καταφύγει σε νόμιμα μέσα για την επίτευξη του σκοπού της, την διαφοροποιεί από τη στάση της Τουρκίας. Το Κυπριακό είναι διεθνές ζήτημα, υπό την έννοια του ότι από το 1960 η Κύπρος είναι ανεξάρτητο κράτος, μέλος του ΟΗΕ, του Συμβουλίου της Ευρώπης και του κινήματος των Αδεσμεύτων. Η αναγνώριση αυτή καθώς επίσης και το γεγονός της άμεσης βίαιης εμπλοκής της Τουρκίας στις διακοινοτικές συγκρούσεις του 1963-1964, με τον βομβαρδισμό της Κύπρου, καθιστούν το Κυπριακό διεθνές ζήτημα.

Η απόφαση 186/4.3.1964 του Συμβουλίου Ασφαλείας επιβεβαίωσε ότι στην Κύπρο εξακολουθούσε να υπάρχει μία νόμιμη κυβέρνηση, η οποία έχει την ευθύνη του νόμου και της τάξης. Αυτή η αναγνώριση, παρά την αποχώρηση των Τουρκοκύπριων μελών της Βουλής, αποδεικνύει πως η κρίση του 1963 δεν επηρέασε τη διεθνή αντίληψη περί νομιμότητας του Κυπριακού κράτους.

Θέλοντας να απαντήσουμε στο ερώτημα που θέσαμε εξ αρχής περί της στάσης που τήρησε η Αθήνα στη κρίση του 1963 – 1964, διαφάνηκε ήδη πως τόσο η κυβέρνηση Καραμανλή, όσο και η κυβέρνηση Παπανδρέου, αποθάρρυναν τον Μακάριο να προχωρήσει στη Συνταγματική Αναθεώρηση, τονίζοντας την ανάγκη των διεθνών συνθηκών. Ακόμα, σε αντίθεση με την Τουρκία, η οποία εξ αρχής ενεπλάκη στις διακοινοτικές συγκρούσεις, η Ελλάδα αρνήθηκε την έξοδο της ΕΛΔΥΚ, από το στρατόπεδό της, προασπίζοντας έτσι, τον ρόλο της ως Εγγυήτριας Δύναμης της Κυπριακής Δημοκρατίας και την συνταγματική τάξη. Παρά ταύτα, όταν η Τουρκική απειλή στην Κύπρο έγινε ορατή, η Ελλάδα απέστειλε την ελληνική μεραρχία, η οποία μέχρι την απόσυρσή της από την Χούντα, το 1967 αποτέλεσε ισχυρή αποτρεπτική δύναμη για την τουρκική εισβολή. Η τελευταία απειλή, διατυπώνονταν σταθερά ανά χρονικά διαστήματα.

Στην ιστορική διαδρομή του, των εξήντα και πλέον ετών, το Κυπριακό, συνεχίζει να παρουσιάζει επιστημονικό ενδιαφέρον. Η ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2004, άλλαξε πλήρως το τοπίο, ισχυροποιώντας σε μεγάλο βαθμό τη θέση της στο διεθνές σύστημα. Η παρούσα μελέτη δεν έχει σκοπό να αγνοήσει, μέσω της ανάδειξης του Κυπριακού ως διεθνές ζήτημα, τη σύνδεση Ελλάδας - Κύπρου. Ενυπάρχει ταυτοτική σχέση. Παράγοντες όπως η βελτίωση των σχέσεων, η καλλιέργεια αισθημάτων εμπιστοσύνης και η διαλεύκανση των θέσεων και των στόχων, θα βοηθήσουν μελλοντικές προσπάθειες επίλυσης του ζητήματος.

Τα λιγότερο ισχυρά κράτη, ιδίως με αυξημένη σημασία για τη διατήρηση διεθνών ισορροπιών, είναι ευάλωτα σε εξωτερικές πιέσεις. Αναγνωρίζοντας, το στοιχείο αυτό, ένα κράτος μπορεί να εργαστεί προς την επίτευξη των στόχων του και την ισχυροποίησή του. Στην περίπτωση του Κυπριακού, είναι απλός -ως προς τη διατύπωση- ο στόχος και αυτός είναι η αποκατάσταση μιας διεθνούς τάξης, όπως αυτή που ισχύει για κάθε ανεξάρτητο κράτος και για κάθε κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Συγγράμματα:

- Αβέρωφ – Τοσίτσας Ευάγγελος, *Ιστορία των χαμένων ευκαιριών ~ Κυπριακό 1950 – 1963*, τόμος α' & β', εκδ. Βιβλιοπωλείο της «ΕΣΤΙΑΣ» Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε., Αθήνα, 1982.
- Γεωργής Γιώργος, *Σεφέρης – Αβέρωφ ~ Η ρήξη*, εκδ. ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ, Αθήνα, 2018.
- Κληρίδης Γλαύκος, *Η κατάθεσή μου*, β' τόμος, εκδ. Αλήθειας, Αθήνα, 1988.
- Κρανιδιώτης Νίκος, *Ανοχύρωτη Πολιτεία ~ Κύπρος 1960 – 1974*, τόμος α' & β', 3^η εκδ. Βιβλιοπωλείο της «ΕΣΤΙΑΣ» Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε., Αθήνα, 2008.
- Κρανιδιώτης Νίκος, *Δύσκολη χρονιά ~ Κύπρος 1950 – 1960*, εκδ. Βιβλιοπωλείο της «ΕΣΤΙΑΣ» Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε., Αθήνα 1981.
- Κτωρής Σώτος, *Τουρκοκύπριοι ~ Από το περιθώριο στο συνεταιρισμό (1923-1960)*, εκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα, 2013.
- Χ. Ξανθόπουλου – Παλαμά, *Διπλωματικό Τρίπτυχο*, εκδ. ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΩΝ ΦΙΛΩΝ, Αθήνα, 1979.
- Παπαχελάς Αλέξης, *Ο βιασμός της ελληνικής δημοκρατίας ~ Ο αμερικανικός παράγων, 1947 – 1967*, 24^η εκδ. Βιβλιοπωλείο της «ΕΣΤΙΑΣ» Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε., Αθήνα, 2022.
- Παπαχελάς Αλέξης, *Ένα σκοτεινό δωμάτιο ~ Ο Ιωαννίδης και η παγίδα της Κύπρου, τα πετρέλαια στο Αιγαίο, ο ρόλος των αμερικανών*, 5^η εκδ. ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ, Αθήνα, 2022.
- Ριζάς Σωτήρης, *Ένωση - Διχοτόμηση - Ανεξαρτησία ~ Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Βρετανία στην αναζήτηση λύσης για το Κυπριακό 1963 – 1967*, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2000.
- Σπανός Χρ. Γιάννη, ΕΟΚΑ, *Έτσι πολεμούν οι Έλληνες*, τόμος γ', εκδ. Δρ. Ανδρέας Ι. Σπανός, Λευκωσία, 2001.
- Τενεκίδης Γιώργος & Κρανιδιώτης Γιάννος, *ΚΥΠΡΟΣ ~ Ιστορία, πρόβλημα και αγώνες του λαού της*, γ' εκδ. Βιβλιοπωλείο της «ΕΣΤΙΑΣ» Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε., Αθήνα, 2009.
- Τζερεμιάς Ν. Παύλος, *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας*, α' & β' τόμος, εκδ. LIBRO, Αθήνα, 2001.

- Χατζηδημητρίου Τάκης, Κυπριακή Δημοκρατία 1959 – 1964 ~ Κράτος και παρακράτος, εκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα, 2021.
- Χριστοδουλίδης Νίκος, *Οι γεωπολιτικές πραγματικότητες στα Σχέδια Λύσης του Κυπριακού (1948—1978)*, εκδ. Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, Αθήνα, 2021.
- Χρυσοστομίδης Κύπρος, Το κράτος της Κύπρου στο διεθνές δίκαιο, εκδ. ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα, 1994.
- Perry Aderson, *Οι διαιρέσεις της Κύπρου*, εκδ. ΑΓΡΑ, Αθήνα, 2008.
- Bredan O' Malley – Ian Craig, *Η συνωμοσία της Κύπρου*, εκδ. Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, Αθήνα, 2002.
- Farid Mirbagheri, *Cyprus and International Peacemaking 1964 – 1986*, εκδ. C. Hurt & Co, London 1998.

Δικτυογραφία:

- Perspective Monde, *Arrivée des forces des Nations unies à Chypre*, <https://perspective.usherbrooke.ca/bilan/servlet/BMEve/638>
- Le Monde diplomatique, *Le régime constitutionnel à l'heure de la revision*, Μάιος 1968, Georges Tenekidis, <https://www.monde-diplomatique.fr/1968/05/TENEKIDES/28408>
- Α΄ επιστημονικό συνέδριο Πισσουρίου, Ιστορία, Κοινωνία, Πολιτική & Μέσα Επικοινωνίας, Εξεγέρσεις που σημάδεψαν την Ιστορία του Σύγχρονου Ελληνισμού σε Ελλάδα και Κύπρο, 2018, <https://ktisis.cut.ac.cy/bitstream/20.500.14279/13275/1/%ce%95%cf%80%ce%b9%cf%83%cf%84%ce%b7%ce%bc%ce%bf%ce%bd%ce%b9%ce%ba%cf%8c%20%ce%a3%cf%85%ce%bc%cf%80%cf%8c%cf%83%ce%b9%ce%bf%20%ce%a0%ce%b9%cf%83%cf%83%ce%bf%cf%85%cf%81%ce%af%ce%bf%cf%85.pdf>
- Νίκος Χριστοδουλίδης, *Η διεθνοποίηση του Κυπριακού, Καθημερινή*, 13.10.2013, <https://www.kathimerini.gr/world/501167/i-diethnopoisi-toy-kypriakoy/>

Ψηφίσματα/Αποφάσεις:

- UN. General Assembly - The right of peoples and nations to self-determination, 16 December 1952.
[file:///C:/Users/%CE%B1/Downloads/A_RES_637\(VII\)\[A\]-EN.pdf](file:///C:/Users/%CE%B1/Downloads/A_RES_637(VII)[A]-EN.pdf)

- UN. Secretary – General, Report by the Secretary-General on the United Nations Operation in Cyprus: for the period 10 September to 12 December 1964.
file:///C:/Users/%CE%B1/Downloads/S_6102-EN.pdf
- United Nations General Assembly, 1013 (XI) Question of Cyprus, 26.2.1957,
<https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/340/17/PDF/NR034017.pdf?OpenElement> , [file:///C:/Users/%CE%B1/Downloads/A_C-1_SR-1005-EN%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%CE%B1/Downloads/A_C-1_SR-1005-EN%20(1).pdf)
- United Nations General Assembly, 1287 (XIII) Question of Cyprus, December 1958,
[https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%201287%20\(XIII\).pdf](https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%201287%20(XIII).pdf)
- Resolution 186 (1964) / [adopted by the Security Council at its 1102nd meeting], of 4 March 1964, UN. Security Council (19th year : 1964),
[file:///C:/Users/%CE%B1/Downloads/S_RES_186\(1964\)-EN.pdf](file:///C:/Users/%CE%B1/Downloads/S_RES_186(1964)-EN.pdf)
- Resolution 193 (1964) / [adopted by the Security Council at its 1143rd meeting], of 9 August 1964, UN. Security Council (19th year : 1964),
[file:///C:/Users/%CE%B1/Downloads/S_RES_193\(1964\)-EN.pdf](file:///C:/Users/%CE%B1/Downloads/S_RES_193(1964)-EN.pdf)
- Report of the United Nations Mediator on Cyprus to the Secretary-General : note / by the Secretary-General, 26 March 1965,
file:///C:/Users/%CE%B1/Downloads/S_6253-EN.pdf
- United Nations General Assembly resolution on Cyprus 2077 (XX), 18 December 1965,
[https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%202077%20\(XX\).pdf](https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%202077%20(XX).pdf)
- Resolution 244 (1967) / [adopted by the Security Council at its 1386th meeting], of 22 December 1967,
[file:///C:/Users/%CE%B1/Downloads/S_RES_244\(1967\)-EN%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%CE%B1/Downloads/S_RES_244(1967)-EN%20(1).pdf)
- Resolution 247 (1968) / [adopted by the Security Council at its 1398th meeting], of 18 March 1968,
[file:///C:/Users/%CE%B1/Downloads/S_RES_247\(1968\)-EN.pdf](file:///C:/Users/%CE%B1/Downloads/S_RES_247(1968)-EN.pdf)
- Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, Ρώμη, 4 Νοεμβρίου 1950,
https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ell

- Definition of Aggression General Assembly resolution 3314 (XXIX), 14 December 1974, <https://legal.un.org/avl/ha/da/da.html>
- United Nation General Assembly Resolution 3212 (XXIX) 1 November 1974,
[https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%203212%20\(XXIX\).pdf](https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%203212%20(XXIX).pdf)
- CASE OF LOIZIDOU v. TURKEY (PRELIMINARY OBJECTIONS), (*Application no. 15318/89*), Judgment STRASBOURG, 23 March 1995, [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-57920%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-57920%22]})
- CASE OF CYPRUS v. TURKEY, (*Application no. 25781/94*), Judgment, STRASBOURG, 10 May 2001, [https://hudoc.echr.coe.int/Eng#{%22itemid%22:\[%22001-59454%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/Eng#{%22itemid%22:[%22001-59454%22]})